

LA RECEPCIÓ DEL *BENEFICIUM INVENTARII* EN LES FONTS I EN LA DOCTRINA CATALANA¹

Juan Alfredo Obarrio Moreno
Universitat de València

1. PLANTEJAMENT

La institució del *beneficium inventarii* ha suscitat l'interès de la literatura jurídica,² com ho demostren els estudis reiterats que, des de l'obra clàssica de Reggi fins a les recents aportacions de la nostra pròpia romanística,³ han introduït el coneixement d'una institució que, en essència, permet als hereus, davant l'autoritat textual del *Corpus Iuris*,⁴ no haver de respondre *ultra vires hereditatis*.

Tanmateix, al nostre parer, l'evolució i recepció de la institució dins de la pluralitat d'àmbits jurídics i doctrinals no ha rebut un tractament sistemàtic, sinó que s'ha vist relegada a una investigació fragmentària i tangencial, el que ens permet justificar el present estudi en l'intent de donar una primera aproximació a la imbricació que la institució del *beneficium inventarii* va tenir en la tradició romanística.⁵

1. El present treball s'enquadra dins del projecte d'investigació de R+D: *Parlaments i ciutats a la Corona d'Aragó: De la història a la modernitat*. Subvenció atorgada pel Ministeri de Ciència i Tecnologia, 2002-2003. Projecte BJU2003-05935.

2. R. REGGI, *Ricerche intorno al beneficium inventarii*, Lluerna, 1975. En concret, podeu veure l'àmplia bibliografia que adjunta en la nota 1, p. 55-57.

3. M. R. LÓPEZ-BARAJAS, *Separatio bonorum*, Granada, 1995, p. 35-38 i 103-107; P. DOMÍNGUEZ TRISTÁN: «*Constitutio scimus*: Efectos jurídicos durante la confección del *inventarium*», *Estudios jurídicos in memoriam del profesor Alfredo Calonge*. I, Salamanca, 2002, p. 325-336.

4. C. 6,30,22; I. 2,19,6; Novel·les 1,2.

5. E. BESTA, *Le successioni nella storia del diritto italiano*, Pàdua, 1935, p. 227-234. L'absència d'un estudi sistemàtic s'adverteix ja en obres clàssiques com les de P. S. LEICHT, *Storia del diritto italiano: Il diritto privato. Parte seconda: Diritti reali e di successione. Lezioni*, Milà, 1943, p. 167-267; o E. BUSSI, «Evoluzione del testamento como disposizione di volontà», *Studi Besta*, Milà, 1939, p. 411 i (s.), on no trobem cap referència a la institució objecte d'aquest estudi.

2. LA CONSTITUCIÓ *SCIMUS*

Dins del complex sistema de principis i de relacions jurídiques que configuren la successió *mortis causa* en l'ordenament romà, la concepció clàssica que reconeix que l'hereu, en adquirir l'*universum ius defuncti, subintra* en el conjunt de relacions jurídiques de les quals el difunt era titular, es configura com un dels criteris que conformen el dret hereditari.

Així, per a la jurisprudència clàssica, el fet que l'hereu succeís *in ius* al difunt donava lloc que aquest es veiés obligat a assumir, no només els actius patrimonials, sinó també les càrregues, això és, l'*incommodum*,⁶ l'herència *damnosa*,⁷ tota vegada que aquesta constitueix una unitat jurídica, un *nomen iuris*,⁸ una successió universal, la formulació de la qual, si bé ha experimentat nombroses variants —*successio, succedere in ius, successio in locum et ius, successio in universum, in omne ius*, etcètera—,⁹ es recull amb claredat en els textos de Julià i Gai —Iul. 6 dig. 50,17,62: «“Hereditas” nihil aliud est, quam successio in universum ius, quod defunctus habuerit».¹⁰

Aquesta concepció, que determinava que l'hereu succeïa al «de cuius in locum et in ius»,¹¹ portava, com a conseqüències fonamentals, la confusió entre les relacions jurídiques del difunt i les de l'hereu, i, al seu torn, la responsabilitat

6. D. 37,1,3,pr.: «Bona autem hic, ut plerumque solemus dicere, ita accipienda sunt: universitatis cuiusque successionem, qua succeditur in ius demortui, suscipiturque eius rei commodum et incommodum; nam sive solvendo sunt bona, sive non sunt, sive damnum habent, sive lucrum, sive in corporibus sunt, sive in actionibus, in hoc loco proprie bona appellabuntur.»

7. D. 50,16,119 (*Pomp. 3 ad Q. Muc.*): «Hereditatis appellatio sine dubio continet etiam damnosam hereditatem; iuris enim nomen est, sicuti bonorum possessio.»

8. D. 5,1,76; D. 5,3,50,pr. (*Pap. 6 quaest.*): «Hereditas etiam sine ullo corpore iuris intellectum habet»; D. 50,16,178,1 (*Ulp. 49 ad Sab.*): «Hereditas nomen iuris est, quod et accessionem et decessionem in se recipit.» C. FADDA, *Concetti fondamentali di diritto ereditario romano*, I, 1949, p. 15 i 16.

9. P. BONFANTE, «La successio in universum ius e l'universitas», a *Studi scialoja*, I, Milà, 1905, p. 531 i s. M. R. LÓPEZ-BARAJAS, *Separatio bonorum...*, p. 15-20, recull una clara exposició de les teories que ha suscitat la configuració de la successió universal entre la romanística moderna.

10. Gai 6 ad ed. Prov. 50,16,24: «“Hereditas” nihil aliud est, quam successio in universum ius, quod defunctus habuit». Concepte que es recull en nombrosos preceptes del *Corpus Iuris*. *Vid.* C. 3,33,14: «Et secundus heres et deinceps successores unus esse videntur»; Nov. 48, pr.: «Quum utique nostris videtur legibus una quodammodo esse persona heredis, et eius, qui in eum transmittit hereditatem».

11. Encara que, com encertadament sosté B. REIMUNDO YANES, «Nociones básicas introductorias», a *Actas del IV Congreso Iberoamericana de Derecho Romano*, I, Vigo, 1998, p. 28: «L'herència no significa l'ingrés en l'exacta posició jurídica del *de cuius*, perquè per a l'hereu sorgeixen unes situacions noves oneroses que no existien per al causant».

ultra vires hereditatis, la qual cosa, en última instància, provocava, com afirma Reggi, un dany per als creditors i, en major mesura, per a l'*heres*.¹²

Inicialment, contra els efectes de la *successio*, l'hereu únicament podia recórrer a acords concrets amb els creditors i legataris —a l'*aditio mandatu creditorum* i al *pactum ut minus solvatur*—,¹³ o sol·licitar del pretor la *restitutio in integrum*,¹⁴ que reduïa les seves possibilitats a un mer *pactum de non petendo pro parte*, o com afirma Solazzi, a remeis jurídics que depenien «della buona volontà delle parti e non dando la sicurezza dei rimedi legali», o a una mera excepció a favor dels menors de vint-i-cinc anys, «si temere damnosam hereditatem susceperint».¹⁵ Excepció que l'emperador Adrià, mitjançant un *especiale rescriptum*, concediria als majors de vint-i-cinc anys,¹⁶ i, posteriorment, Gordià l'estendria als militars,¹⁷ encara que aquests, com Justinià mateix admet, coneixien millor les armes que les lleis —«quam iura scire milites sacratissimus legislator existimavit».¹⁸

12. R. REGGI, *Ricerche...*, p. 3.

13. Vegeu, recentment, A. CALZADA GONZÁLEZ, «Una aproximación a la *aditio mandato creditorum*», *Estudios de derecho romano en memoria de Benito M. Reimundo Yanes*, I, Burgos, 2000; «Reflexiones en torno del *pactum quo minus solvatur*», a *La responsabilidad civil de Roma al derecho moderno. IV Congreso Internacional y VII Congreso Iberoamericano de Derecho Romano*, p. 107-113; M. T. DUPLÁ MARÍN, «La *aditio mandato creditorum* y la responsabilidad hereditaria», a *La responsabilidad civil de Roma...*, p. 337-349; M. R. LÓPEZ-BARAJAS, *Separatio bonorum...*, p. 41-52.

14. Gai 2,163: «Set sive is cui abstinendi potestas est inmiscuerit se bonis hereditariis, sive is cui d'adeunda deliberare licet, adierit, postea relinquendae hereditatis facultatem non habet, nisi si minor sit annorum XXV. Nam huius aetatis hominibus, sicut in ceteris omnibus causis deceptis, ita etiam si temere damnosam hereditatem susceperint, praetor succurrit».

15. S. SOLAZZI, *Diritto ereditario romano*, Nàpols, 1932-1933, p. 267-282; R. REGGI, *Ricerche...*, p. 5-7.

16. Gai 2,163: «Scio quidem divum Hadrianum etiam maiori annorum veniam dedisse, cum postaditam hereditatem gran aes alienum, quod aditae hereditatis tempore latebat apparuisset». Rescripte al qual fa menció Justinià a I. 2,19,6: «Sciendum tamen est divum Hadrianum etiam maiori viginti quinque annorum veniam dedisse, cum postaditam hereditatem grande aes alienum, quod aditae hereditatis tempore latebat, emersisset. Sed hoc divus quidem Hadrianum speciali beneficio cuidam praestitit». Així com en la paràfrasi escolàstica a la institució de Gai, fragm. August 2,28-33. *Vid.* R. REGGI, *Ricerche...*, p. 18-22.

17. Malgrat l'afirmació de Justinià, segons el parer de la doctrina, és evident que no ens trobem davant d'una mera extensió del benefici atorgat per Adrià, sinó davant d'una limitació de la responsabilitat de l'hereu. Vegeu, entre d'altres, S. SOLAZZI, *Diritto ereditario romano...*, p. 275: «La responsabilità dei militari per i debiti del defunto viene limitata da Gordiano al patrimonio ereditario. L'accettazione del soldato resta ferma, ma è limitata la sua responsabilità».

18. C. 6,30,22,pr.: «Sed etiam veterem constitutionem non ignoramus, quam divus Gordianus ad Platonem scripsit de militibus, qui per ignorantiam hereditatem adierunt, quatenus pro his tantummodo rebus conveniantur, quas in hereditate defuncti invenerint, ipsorum autem bona a creditoribus hereditariis non inquietantur: cuius sensus ad unam praefectarum constitutionem a nobis redactus est. Arma etenim magis quam iura scire milites sacratissimus legislator existimavit.»; I. 2,19,6: «Divus autem Gordianus postea in militibus tantummodo hoc extendit.»

Davant aquest conjunt de mesures, que, segons el parer de la doctrina, s'han de veure com a clars precedents de la institució del benefici d'inventari,¹⁹ i a l'*incerto exitu* de dues constitucions anteriors,²⁰ Justinia estima necessari estendre el conjunt d'aquests beneficis a tota la comunitat —«ex hac constitutione, quae omnes casus continet»—,²¹ i donar així solució als riscos que comporta el règim successori:²²

Per assolir aquesta finalitat, Justinia entén que l'*spatium deliberandi* atorgat per examinar els béns relictos, si bé no ha estat derogat amb l'entrada en vigor de la constitució *scimus* —«ne quis nos putaverit antiquitatis penitus esse contemtores, indulgemus quidem eis petere deliberationem»—,²³ s'ha convertit en una figura supèrflua, que hauria de caure en desús —«quam putamus quidem penitus post hanc legem esse supervacuum, et debere ei derogari»—,²⁴ encara que

19. P. VOCI, *Diritto ereditario romano*, I, Milà, 1967, p. 616; P. BONFANTE, *Corso di diritto romano*, VI, *Le successioni*, Milà, 1974, p. 396; S. SOLAZZI, *Diritto ereditario romano*, II, p. 283; R. REGGI, *Ricerche...*, p. 5.

20. C. 6,30,22,pr.: «Scimus iam duas esse promulgatas a nostra clementia constitutiones, unam quidem de his qui deliberandum pro hereditate sibi delata existimaverunt, aliam autem d'improvisis debitis et incerto exitu per diversas species eis imposito.»

21. C. 6,30,22,15: «Notissimum autem est, ex hac constitutione, quae omnes casus continet, nostris constitutionibus iam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, quarum altera et Gordianae constitutionis sensus continebatur. Quum enim ampliore tractu habito melior exitus inventus est, et tribus constitutionibus in unum congregatis, unus apparet et in milites et in alios omnes iuris probabilis articulus; quapropter ex anterioribus inquietari nostro subiecto imperio non patitur, scilicet ut milites, etsi propter simplicitatem praesentis legis subtilitatem non observaverint, in tantum tamen teneantur, quantum in hereditate invenerint. Quam, patres conscripti, in huiusmodi casibus in posterum obtinere sancimus.»

22. C. 6,30,22,pr.: «Ex omnibus itaque istis unam legem colligere nobis apparuit esse humanum, et non solum milites adiuvere huiusmodi beneficio, sed etiam ad omnes hoc extendere, non tantum si improvisum emerit debitum, sed etiam si onerosam quis inveniat esse, quam adierit. I. 2,19,6: sed nostra benevolentia commune omnibus subiectis imperio nostro hoc praestitit beneficium, et constitutionem tam aequissimam quam nobilem scripsit, cuius tenorem si observarint homines, licet iis et adire hereditatem et in tantum teneri, quantum valere bona hereditatis contingit». I per això es declara que «Nullo indiget inventario el que recta via adire maluerit hereditatem, et spe certissima hoc fecerit, vel sese immiscuerit, ut non postea eam repudiet [...] Similique modo, si non titubante animo respuendam vel abstendam esse crediderit hereditatem, ei apertissime intra trium mensium spatium, ex quo ei cognitum fuerit, scriptum esse vel vocatum heredem, renuntiet, nullo nec inventario faciendo, ne alio circuitu exspectando» (C. 6,30,22,1).

23. C. 6,30,22,13.

24. C. 6,30,22,13: «Et haec quidem de his sancimus, qui deliberationem nullam petendam curaverint, quam putamus quidem penitus posthanc legem esse supervacuum, et debere ei derogari; quum enim liceat et adire hereditatem, et sine damno ab ea discedere ex praesentis legis auctoritate, quis locus deliberationi relinquitur?».

aquest no sigui el remei adequat per limitar la responsabilitat «intra vires hereditatis» d'una herència que podria ser gravosa.²⁵

Suposada la desconfiança que li ofereix l'*spatium deliberandi* creat pels pretors —«non putet sibi esse necessariam deliberationem»—²⁶ Justinià concedeix als hereus la possibilitat d'accedir a un *beneficium inventarii*²⁷ simplement amb l'acceptació i la realització d'un inventari dels béns relictos en els terminis i les formalitats prescrites en la constitució.²⁸

Aquesta nova institució, qualificada de *rudis et novus*,²⁹ se sostenia en la necessitat que l'*heres*, una vegada s'hagués immiscit o s'hagués dut a terme l'adició de l'herència,³⁰ confeccionés un inventari —«omni tamen modo inventarium ab ipso conficiatur»— sota les formalitats següents, a saber:

1) Si l'hereu es trobava present al lloc on estaven els béns, se li concedia per a la seva elaboració un període de trenta dies, ja fos des de l'obertura del testament, des del seu coneixement o des que hagués sabut que se li havia de-

25. Criteri àmpliament seguit per la doctrina. Vegeu P. BONFANTE, *Corso...*, p. 490-491; S. SOLAZZI, *Diritto ereditario romano*, II, p. 283; P. VOGLI, *Diritto ereditario romano*. I. p. 685; «Inventario», *Enciclopedia del diritto*, XXII, p. 631; H. HANISCH ESPÍNDOLA, «Notas sobre el *beneficium inventarii*», *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos*, 7 (1982), p. 22 i 26-28; P. DOMÍNGUEZ TRISTÁN, «*Constitutio Scimus...*», p. 330-332. Vegeu C. 6,30,22,14. Responsabilitat que s'estén a la pèrdua del benefici de la llei *falcidia* quan la deliberació es formalitza sense inventari: «Si quis autem temerari proposito deliberationem quidem petierit, inventarium autem minime conscripserit, et vel adierit hereditatem vel minime eam repudiaverit, non solum creditoribus in solidum teneatur, sed etiam legis Falcidiae beneficio minime utatur». Responsabilitat que es redueix al lliurament dels béns hereditaris als creditors, o als que són cridats a l'herència, si amb posterioritat la refusa: «Quodsi postdeliberandum recusaverit, inventario minime conscripto, tunc res hereditatis creditoribus vel his, qui ad hereditatem vocantur, legibus reddere compelletur quantitate earum sacramentorum res accipientium manifestanda, cum taxatione tamen a iudice statuenda».

26. C. 6,30,22,2. Desconfiança que queda patent quan s'afirma que la sol·licitud pot venir precedida no només d'un va temor, sinó d'una astuta maquinació: «Sed quia quidam vel vana formidine vel callida machinatione pro deliberant nobis supplicandum necessarium esse existimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiversari, et hereditatem inspicere, et alias contra eam machinationes excogitare, et eandem deliberationem flebilibus assertionibus repetita prece saepius accipere» (C. 6,30,22,13). Per fer front a la possibilitat de successives súpliques, aquestes es limiten a una única petició: «Semel enim et non saepius eam peti concedimus». I per un temps màxim d'un any, si la concessió prové de l'emperador, o de nou mesos, si aquesta ve donada pels jutges.

27. La concepció que «il *beneficium inventarii* non esige alcuna dichiarazione da parte dell'erede» (P. BONFANTE, *Corso...*, p. 487) és mantinguda per la pràctica totalitat de la doctrina. Vegeu P. DOMÍNGUEZ TRISTÁN, «*Constitutio Scimus...*», p. 327.

28. De la importància d'aquesta reforma es fa ressó la *communis opinio*. Vegeu, amb caràcter exemplificador, P. BONFANTE, *Corso...*, p. 487, que el qualifica de vertadera revolució.

29. C. 6,30,22,14.

30. C. 6,30,22,2: «Sed adeat hereditatem vel sese immisceat».

ferit *ab intestato* l'herència, i un termini màxim de seixanta dies per al seu acabament. Una vegada s'hagués redactat l'inventari, en presència d'un *tabularius* i dels creditors, legataris o fideïcomissaris, l'hereu o, si de cas hi manca, un *speciali tabulario*, rubricava la veracitat dels béns consignats i el seu recte procedir.³¹

2) Si, al contrari, es trobava fora del lloc on estaven els béns, s'ampliava aquest període a un any a *morte testatoris*,³² i se'l facultava per realitzar-lo personalment o a través d'*instructos procuratores*.³³

No obstant això, aquesta presumpció de veracitat, que es deriva del conjunt de garanties amb què es du a terme la confecció de l'inventari, pot veure's qüestionada pels creditors, legataris i fideïcomissaris, a qui se'ls concedeix la possibilitat, si tenen dubtes sobre la quantia dels béns hereditaris, de provar-ne l'ocultació, sostracció o desplaçament mitjançant els mitjans legals que consideraren oportuns —«Vel per tormenta forsitam servorum hereditarium [...], vel per sacramentum illius, si aliae probationes defecerint»—, a fi que, una vegada esbrinada tota la veritat, l'hereu no experimenti lucre o cap dany a causa de l'herència —«Ut, undique veritate exquisita, neque lucrum neque damnum aliquod heres exhuiusmodi sentiat hereditate».³⁴ Aquesta reivindicació es veu únicament limitada durant la redacció de l'inventari; període en què, perquè sigui considerat «pro deliberatione heredibus, els interessats nulla erit licentia» per inquietar l'hereu,³⁵ si bé, «exhoc intertallo creditoribus hereditariis circa temporalem praescriptionem praeiudicio generant».³⁶

Una vegada s'haguessin dut a terme les formalitats prescrites entre l'*inventarium* i la responsabilitat *intra vires hereditatis* es configurava, com apunta Voci,³⁷ una correspondència natural i lògica, el que evitava la confusió del

31. C. 6,30,22,2.

32. La polèmica entorn de la construcció «anni spatium a morte testatoris numerandum damus» ha estat recollida amb claredat per P. DOMÍNGUEZ TRISTÁN: «*Constitutio Scimus...*», p. 326-327.

33. C. 6,30,22,3.

34. C. 6,30,22,10. El text és explícit amb relació al lucre de l'hereu: si aquest és trobat convicte de sostracció, ocultació o desplaçament d'algun bé de l'herència, serà compel·lit a la seva restitució o a aportar el doble del seu valor («Illo videlicet observando, ut, si ex hereditate aliquid heredes surripuerint, vel celaverint, vel amovendum curaverint, postquam fuerint convicti, in duplum hoc restituere vel hereditatis quantitati computare compellantur»).

35. Es pot exceptuar el propietari dels béns que poguessin ser a la massa hereditària, tota vegada que aquest, com apunta R. REGGI, *Ricerche...*, p. 85, «non può essere in alcuna maniera considerato como un creditore». Recull aquesta qüestió, P. DOMÍNGUEZ TRISTÁN, «*Constitutio Scimus...*», p. 329-330.

36. C. 6,30,22,11.

37. P. VOCI, *Diritto ereditario romano...*, p. 685.

patrimoni del difunt amb la de l'hereu i la responsabilitat d'aquest més enllà del cabal relicte.³⁸

L'abast d'aquesta institució va oferir, com ja advertís Maynz,³⁹ notables beneficis per a l'hereu. En primer terme, conservava els crèdits que pogués tenir contra el cabal hereditari —«Sin vero et ipse aliquas contra defunctum habebat actiones, non hae confundantur»—, així com les possibles deduccions per les despeses funeràries, per la realització de l'inventari o per causes relatives a l'herència.⁴⁰

En segon lloc, la seva responsabilitat com a administrador dels béns hereditaris es limitava al compliment dels pagaments, que havia de fer en l'ordre en el qual li eren reclamats —«Et eis satisfaciens, qui primi veniant creditores».⁴¹ Així, una vegada efectuat el pagament, ja fos aquest amb els béns hereditaris o amb el benefici de la seva venda —«vel ex ipsis rebus vel ex earum forsitam venditione»—,⁴² s'extingia tota la responsabilitat de l'hereu: «Sin vero creditores, qui et post emensum patrimonium necdum completi sunt, superveniant, neque ipsum heredem inquietare concedantur, neque eos, qui ab eo comparaverunt res, quarum pretia in legata vel fideicommissa vel alios creditores processerunt».⁴³

No obstant això, la constitució estableix un ordre de preferències emparat per un sistema d'accions amb què salvaguardar els interessos dels creditors.⁴⁴ Així es disposa que, en el supòsit de concurs, els creditors han de respectar la prerrogativa de les dates;⁴⁵ i dins d'aquests, es reconeix la preferència dels creditors hipotecaris sobre els quirògrafs,⁴⁶ i la dels creditors sobre els legataris.⁴⁷

Finalment, l'hereu no solament no perdia els seus béns personals —«et nihil ex sua substantia penitus heredes amittant»—, sinó que conservava a més el dret

38. C. 6,30,22,4 i 12. Vegeu, entre d'altres, P. BONFANTE, *Corso...*, p. 488; P. VOCI, *Diritto ereditario romano...*, p. 688; C. FADDA, *Concetti fondamentali del diritto ereditario romano*, Milà, 1949, p. 415; R. REGGI, *Ricerche...*, p. 89 i s.; H. HANISCH ESPÍNDOLA, «Notas sobre el *beneficium inventarii...*», p. 29.

39. C. MAYNZ, *Curso de derecho romano*, III, Barcelona, 1892, p. 485-486.

40. C. 6,30,22,9.

41. C. 6,30,22,4.

42. C. 6,30,22,4.

43. C. 6,30,22,5. Criteri que reitera en C. 6,30,22,7: «Contra ipsum tamen heredem, secundum quod saepius dictum est, qui quantitatem rerum hereditariarum expendit, nulla actio extendatur»; C. 6,30,22,8: «Sed nec adversus emptores rerum hereditariarum, quas ipse pro solvendis debitis vel legatis vendidit, venire alii concedatur, quum satis anterioribus creditoribus a nobis provisum est, vel ad posteriores creditores, vel ad legatarios pervenientibus, et suum ius persequentibus».

44. Un extens plantejament en H. HANISCH ESPÍNDOLA, «Notas sobre el *beneficium inventarii...*», p. 13-35.

45. C. 6,30,22,9: «Temporum tamen praerogativa Inter. creditores servanda».

46. C. 6,30,22,6.

47. C. 6,30,22,5.

concedit per la *lex falcidia* de disminuir els llegats a fi d'aconseguir un quart de l'herència.⁴⁸

3. DECLIVI DE LA INSTITUCIÓ: *LEX VISIGOTHORUM* 5,6,6 I 7,2,19

La pervivència del dret successori romà en l'ordenament jurídic visigot, plenament constatada pels treballs de Merea,⁴⁹ D'Ors,⁵⁰ Vismara,⁵¹ Samper⁵² o Pérez Benavides,⁵³ no es veu plasmada en la continuïtat de la institució del benefici d'inventari. La raó, al nostre judici, no ha de buscar-se en un intent per reivindicar un fonament jurídic diferent al del dret tardorromà, propi de les tesis germanistes,⁵⁴ ni en l'absència d'una exposició sistemàtica del testament,⁵⁵ sinó en la incerta influència que l'obra justiniana va poder tenir en el *Liber Iudiciorum*.⁵⁶

48. Nov. 1,2,1-2. C. 6,30,22,4 i 11.

49. P. MERA, «Sobre a palabra manda», a *Novos estudos de historia do direito*, Barcelona, 1937, p. 109-118; «Sobre o testamento hispánico no seculo VI», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 16 (1945), p. 71-111, i en els seus *Estudios de derecho visigótico*, Coimbra, 1948; p. 105-119; «Sobre a revogabilidade dos doações por morte», a *Estudios de direito hispánico medieval*, Coimbra, 1952-1953, p. 173-198; *Sobre as origens do executor testamentário*, Lisboa, 1940, i a *Estudios de direito hispánico medieval*, p. 173-212.

50. A. D'ORS, *El Código de Eurico. Edición, Palingenesia, Índices. Estudios Visigodos*. II. Roma-Madrid, 1960.

51. G. VISMARA, *Storia dei patti successori*, Milà, 1937.

52. F. SAMPER POL, «La disposición mortis causa en el derecho romano vulgar», a *AHDE*, 38, (1968).

53. M. M. PÉREZ BENAVIDES, *El testamento visigótico: Una contribución al estudio del derecho romano vulgar*, Granada, 1975. Dins d'aquesta línia podeu veure el treball d'A. UDINA I ABELLO, *La successió testada a la Catalunya medieval*, Barcelona, 1984, p. 30-31, on ens assenyala la influència del dret romà en la *Lex Visigothorum*, en la *Lex Burgundiorum* o a l'Edicte de Teodoric.

54. Podeu veure-hi una crítica a J. LALINDE ABADÍA, «La sucesión filial en el derecho visigodo», *AHDE*, 32 (1962), p. 113-129.

55. M. M. PÉREZ BENAVIDES, *El testamento visigótico...*, p. 3 i 77-79; M. E. ORTUÑO PÉREZ, *La institución de heredero en el derecho sucesorio de Cataluña y sus antecedentes romanos*, Madrid, 1999, p. 12-135.

56. Si bé la possible recepció de les fonts jurídiques justinianees en el *Liber Iudiciorum* s'ha negat des de l'obra de F. C. SAVIGNY, *Storia del diritto romano nel medio evo*, Torí, 1854, reed. Roma, 1972, p. 326 i s.; i entre la romanística espanyola per J. DE CHURRUCA, *Las instituciones de Gayo en San Isidoro de Sevilla*, Universidad de Deusto, 1973, p. 135-138, historiadors com A. IGLESIA FERREIRÓS, *La creación del derecho: Una historia del derecho español. Lecciones*, 1, 1992, p. 229-230, han mantingut la possibilitat d'una certa influència del *Corpus Iuris*: «I tanmateix, és difícil renunciar a la idea que el dret justiniano hagi pogut tenir alguna influència. No hi ha proves, però Recesvint parla de les lleis d'un poble estranger, d'institucions estrangeres, i les primeres serxeixen per a l'ensenyament. Tot fa creure que Recesvint està pensant en l'obra de Justinià».

Suposada aquesta consideració, l'ordenament visigot no és aliè, com ha posat en relleu Martínez Gijón,⁵⁷ a un sistema de garanties que faciliti la distribució i partició dels béns hereditaris. La concreció d'aquest procediment el trobem en el *Liber Iudiciorum*; més en particular, en una llei de Recesvint —*Liber* 5,6,6— i en l'*antiqua* 7,2,19,⁵⁸ on, si bé no s'introdueix directament la institució del benefici d'inventari, sí es permet restringir l'onerositat del cabal hereditari, en facilitar la seva cessió als creditors quan aquest supera l'actiu de l'herència.⁵⁹

L'interès de la llei 5,6,6 rau, al nostre entendre, en el fet que s'hi configura el règim jurídic referent a la responsabilitat dels hereus davant de les possibles càrregues hereditàries.

De la lectura del text es dedueix que els fills o, en el seu defecte, els lliberts o qualsevol altre hereu del defunctus ha d'indemnitzar pel dany o pels deutes d'aquest, sempre que es donin els següents requisits:

En primer lloc, que el deute o el dany es pugui provar. Així, la llei, per a evitar el possible frau als hereus del difunt —«Ne ergo in fraudem heredis de-

57. J. MARTÍNEZ GIJÓN, «La comunidad hereditaria y la partición de la herencia en el derecho medieval español», *AHDE*, 27-28 (1957-1959), p. 239-241 i 250.

58. No hem trobat cap referència en la *Lex Romana Visigothorum*, ni en la sistematització d'aquesta, duta a terme per M. CONRAT, *Breviarium Alaricianum. Römisches Recht im fränkischen Reich in systematischer Darstellung*, Leipzig, 1903, repr. facs. Aalen, 1963. Així mateix, tampoc no hem trobat una informació complementària en les fórmules visigòtiques recollides en A. CANELLAS LÓPEZ, *Diplomática hispano-visigoda*, Saragossa, 1979.

59. *Lex Visigothorum* 5,6,6, recesvinto: «Qualiter defuncti debitum aut violentiam postmortem possit inquiri. Si viventis cuiuslibet manifesta culpa non apparet, nefas esse non dubitandum est, ut eum quisque postobitum mansisse sibi reum accuset. Ne ergo in fraudem heredis defuncti quicumque posthec talia conetur presumere, huius legis redargui sanctione se noverit, scilicet, ut, si quis quemlibet defunctum violentum sibi aut pervasorem sue rei seu debitorem fuisse adstruxerit eumque quodcumque illicitum dixerit perpetrasse, non aliter eius adsertioni credatur, nisi per quamcumque scripturam aut testificationem legitimam id verum esse indubitanter edoceat. Quod si tale aliquid quisque convicerit et, defunctus ille, de quo agitur, filios non relinquens, facultatem suam suis llibertis aut quibuscumque personis dinoscitur contulisse, ipsi lliberti vel alie persone, iuxta quod possident de rebus defuncti, que defunctus debuit vel commisit, iusistente iudice cogantur exolvere. Nam si filios reliquerit, et ipsi omnem eius possident facultatem, ipsi procul dubio cogendi sunt illa supplere, unde auctor eorum debitor aut presumtor convincitur extitisse. Si certe predictarum causarum obnoxius sic ab hac luce discesserit, ut de suis rebus nihil videatur aliquatenus ordinasse, propinqui eius, vel qui facultatem ipsius adierint aut possederint, petitori de revel cusa, quam repetit, cogendi sunt reddere rationem; ita ut, si ille qui debitor aut presumtiosus dicitur extitisse, nihil rerum suarum moriens dinoscitur reliquisse, ab omni calumnia repetentis eius filii vel propinqui habeantur immunes. Sin autem quodcumque defunctus reliquid, et maius est quod petitur, quam quod reliquisse videtur, si filii eius aut propinqui aut qui eius possident bona, noluerint pro reatu eius vel debito satisfacere, de rebus a defuncto dimissis non morentur petenti facere cessionem». K. ZEUMER, *Lex Visigothorum sive Liber Iudiciorum*, Hannover i Leipzig, 1902, col.l. «Monumenta Germaniae Historica», Legum Sectio I, I: Leges Visigothorum.

functi»— ordena que tota reclamació d'un dany o d'un deute provinent del difunt ha de venir precedida d'una prova escrita o de legítims testimonis que en puguin donar fe, i que sense aquesta «non credatur».

En segon terme, queda clarament establert que únicament es procedirà al pagament si s'han rebut béns per part del «de cuius», i per això «si nihil rerum suarum moriens dinoscitur relinquisse», els fills i els parents «habentur immunes».

Finalment, si els béns superen la quantia dels deutes, es concedeix als beneficiaris de l'herència la possibilitat de lliurar el cabal relicte als creditors, i així quedar exonerats de tota reclamació.

Així mateix, mereix la nostra atenció la referència a la responsabilitat hereditària continguda en una *antiqua* sobre els lladres i el furts: *Lex Visigothorum* 7,2,19, *antiqua*.⁶⁰ L'interès de la llei rau en què, igual que en el precepte anterior, l'*antiqua* permet al parent que ha rebut béns que procedeixen d'un acte il·lícit, d'un furt, sostreure's a la seva responsabilitat, no només corporal, sinó material, tota i que en l'incís final se li concedeix la possibilitat de lliurar el cabal relicte si el dany és superior a aquest, i així evitar els perjudicis que li pogués ocasionar la cessió dels béns hereditaris.

En síntesi, de l'exegesi dels texts s'adverteix que el *Liber Iudiciorum* no s'inscriu en la línia d'evolució marcada a la constitució *scimus*, sinó a donar una solució intermèdia, fruit, molt probablement, de la pràctica jurídica tardorromana, el que ens porta a subratllar la identitat pròpia de l'ordenament visigot, això és, aquella que permet aïllar, com afirmà D'Ors, els «inveterats perjudicis germanistes»⁶¹ i, al seu torn, condicionar «el zel romanista» que un sector de la doctrina ha pretès remarcar.⁶²

4. LA RESPONSABILITAT PATRIMONIAL EN LES FONTS ALTMEDIEVALS

Durant el període altmedieval s'aprecia, com ja va apuntar Besta,⁶³ una crisi i decadència del sistema successori, on, ja sigui per influència de la pràctica ju-

60. «De hereditate et successoribus furis. Si quis furi murtuo in hereditate aut extextamentum aut exsanguinis propinquitate successerit, quia crim cum fure defecit, penam quidem non sustineat, sed damnum satisfactionis exolvat, quod fur, si vixisset, fuerat soluturus. Si autem maius est damnum quam hereditas, faciat cessionem.»

61. A. d'ORS, *El Código de Eurico*, p. 11.

62. P. D. KING, *Derecho y sociedad en el reino visigodo*, Madrid, 1981, p. 226.

63. E. BESTA, *Le successioni nella storia del diritto italiano*, Milà, 1961, p. 16, 27 i 152-154; P. S. LEICHT, «Il testamento romano dell'alto medio-evo su la scorta di documenti inediti bolognesi», *Scripti vari di storia del diritto*, II, 1949, p. 321-324.

rídica dels pobles germànics o pel context sociojurídic, no només decau la idea de la successió universal, sinó també la concepció mateixa de l'*hereditas*, com demostra la mera al·lusió genèrica que se'n fa a les cartes i als furs altmedievals, en el progressiu retrocés de les fórmules testamentàries romanes⁶⁴ o en la decadència de nombroses institucions hereditàries de tradició romanística, entre les quals es troba el *beneficium inventarii*.⁶⁵

Al seu torn, la constatació de l'absència d'un tractament unitari del dret successori en la realitat jurídica altmedieval s'adverteix en les solucions intermèdies donades al règim de responsabilitat pels deutes hereditaris, on es pot passar, com s'adverteix en el dret territorial de Castella,⁶⁶ de Lleó⁶⁷ i de Navar-

64. A. GARCÍA GALLO, «El problema de la sucesión mortis causa en la alta edad media española», a *Anuario de la Academia Matritense del Notariado*, 10 (1959), p. 247-2576; «Del testamento romano al medieval: Las líneas de su evolución en España», *AHDE*, 47 (1977), en especial, p. 426-427: «También se constata cómo, en substancia, este mismo sistema se mantiene en la época visigoda, en tanto que en la alta edad media la situación es muy diferente. En efecto, salvo en Cataluña, las antiguas formas testamentarias establecidas en las leyes desaparecen por completo o sólo excepcionalmente se encuentran, siendo desplazadas y sustituidas en la práctica cotidiana por las donaciones post obitum o reservato usufructo y escrituras de carácter ambiguo»; M. A. BERMEJO CASTRILLO, *Parentesco, matrimonio, propiedad y herencia en la Castilla altomedieval*, 1997, p. 598. En relació amb el dret postclàssic, F. SAMPER POLO, «La disposición mortis causa en el derecho romano vulgar», *AHDE*, 38 (1968), p. 87-227.

65. J. MARTÍNEZ GIJÓN, «La comunidad hereditaria...», p. 250: «La cuestión que nos ocupa no se ha planteado en el derecho anterior a la recepción, al menos desconocemos los textos que a ella se refieren». En idèntic sentit, M. A. BERMEJO CASTRILLO, *Parentesco...*, p. 548 adverteix: «Este lastre viene fundamentalmente definido por las deudas pendientes o contraídas por el causante, cuya satisfacción, así como el pago de los sufragios por su alma y de su mortaja, es exigida en Cuenca antes del inicio de cualquier trámite de división, y que también en el Fuero de Guadalajara convierte en requisito inexcusable».

66. *Libro de los fueros de Castilla* [98], on s'estableix amb claredat que els fills hereus no responen dels deutes del *de cuius* si es presenten les següents circumstàncies: amb relació al deutor, que, després d'haver quedat postrat durant nou dies a conseqüència d'una malaltia, i havent-hi rebut l'auxili de l'Església, mori; i, amb relació a la part deutora, que durant aquell temps no hagués interposat cap demanda: «D'ome que debe deuda a otro et enferma et yase. Esto es por fuero de todo omne que deua deuda a otro e enferma et yase nueue dias alechugado e es amonestado por la yglesia, aquellos deudores a quien el deue la deuda seyen en la villa en aquel tiempo que yase enfermo, et muere este omne: pueden le los fijos toller le repuesta, pues que non querello asy commo fuero es» (GALO SÁNCHEZ (ed.), Barcelona, 1981).

67. Fur de Zamora [25], on la demanda, si s'interposa una vegada mort el deutor, s'ha de provar mitjançant cinc homes bons. «De omne que hereditat demandar. Omne que hereditate demandar o auer e no la demandar en uida del que la touier e non prindar por ella e non ayuizar, e despues de sua morte non respondan della fillos nen muier, foras a tanto de firmar el que la demanda amb V. omes bons que per focia e per torto la tenaia; e respondale d'ela» (MAJADA NEILA (ed.), Salamanca, 1982).

ra,⁶⁸ d'un sistema en el qual únicament els cohereus eren responsables subsidiaris de les càrregues del causant quan es presentaven determinades circumstàncies, a fórmules on preval el criteri de responsabilitat de la comunitat hereditària, pròpies dels territoris on s'aplicava el *Liber Iudiciorum* —«Et precipio Petro filio meo, ut persolvat omnia mea debita»—,⁶⁹ i dels furs extensos en els quals s'adverteix una incipient recepció de la tradició jurídica romanovisigoda.⁷⁰

No obstant això, aquesta realitat no exclou la possibilitat de trobar en les fonts altmedievales vestigis on es limiti la responsabilitat dels hereus pels deutes o pel compliment de les càrregues hereditàries.

La dificultat per determinar l'abast d'aquesta responsabilitat la trobem en l'absència d'una minuciosa i prolíxa regulació sobre els trets distintius d'aquesta, el que determina que puguem observar, tant en els furs i en els texts legislatius, com en els testimonis documentals, una detallada casuística entorn de situacions que, sovint, vénen resoltes de forma poc uniforme.

Partint d'aquestes premisses, i malgrat la confusa regulació continguda en el dret successori altmedieval, al marc estricte del nostre estudi s'estableix, amb caràcter general, el criteri de la responsabilitat il·limitada dels fills entorn de les càrregues hereditàries.⁷¹

68. Furs de la Novenera [147], on els fills no responen per un deute de diners o blat, llevat que aquesta hagi estat garantida mitjançant fiança: «Todo ombre que pase d'este siglo a otro, por clamant ninguno que uenga que dineros o trigo li deuia, si fiança non ha, no'l responderá el fillo por el padre nin la muyller eissament. E qui cailló al padre, caylle al fillo» (G. TILANDER (ed.), Estocolm, 1951).

69. Prenem la referència de J. MARTÍNEZ GIJÓN, «La comunidad hereditaria...», p. 243-244, a qui seguim en aquest apartat.

70. Fur de Conca [10,11]. «Item de particione. Si coniugati filios habuerint, et in uita non fuerint separati, et neuter eorum filios alios habuerit, cum alter obierit, paccatis omnibus debitis de communi, que simul fecerint, et etiam paccata helemosina de portione mortui et pannis funeris, filii, sive heredes diuidant inter se omnia bona mortui tam in mobili, quam in radice. Si filius decesserit, parens superstes hereditet bona illius. Si filius prolem habuerit, ea succedat ei, neque pater, neque mater». R. UREÑA I SMENAUD (ed.), *Fuero de Cuenca: Formas primitivas y sistemáticas, texto latino, texto castellano y adaptación del Fuero de Iznatoraf*. Fur de Zorita [195]; Fur de Béjar [239-240]; Fur de Plasència [466]; Fur de Terol [430]; Fur de Sòria [428]: «Qui quier que demandidiere a herederos d'otro por debda quel duiesse, los herederos sean tenidos de responder por el debdo, mague que al muerto non fuesse demandado en su vida, si por testigos o por cartas valederas pudiere seer prouado»; Fuero Real 3,20,60: «Cómo los herederos han de responder por el defuncto: Quinquier que demandare a herederos de otro por deuda que debiese, o por caloña que hoviesse fecho el muerto, los herederos sean tenidos de responder por el muerto, mauer que al muerto non fuesse demandado en vida»; *Leyes de estilo* [68]: «Del deudo, o la calúmnia que puede ser demandado al heredero»; furs de Biscaia, 13,2.

71. Vegeu els encertats acostaments a aquesta matèria de J. MARTÍNEZ GIJÓN, «La comunidad hereditaria...», p. 249-252, i de M. A. BERMEJO CASTRILLO, *Parentesco...*, p. 249-252.

La manifestació visible d'aquesta tendència es pot apreciar a través d'un copiós mostrari de testimonis, que van des dels furs de la família Conca-Terol, al Fur de Sepúlveda,⁷² al d'Alcalá de Henares⁷³ o al de Guadalajara,⁷⁴ on s'exigeix, com a requisit inexcusable, la prèvia satisfacció dels deutes del causant amb anterioritat a la distribució dels béns hereditaris: «De debito quod post partitionem remanserit».⁷⁵

A aquest criteri no és aliè, com han posat de manifest Cantera i Bermejo, la pràctica jurídica, on, en la majoria de les clàusules o llegats testamentaris, es corrobora com un autèntic principi de dret successori: «Todo esto vendemos por pagar debdas que nuestra aueva domna Sancha Garcia de a Molina, dont nos heredamos».⁷⁶

72. Fur extens de Sepúlveda [64a]: «Otrossí, toda debda que marido con su muger fiziere, si alguno d'ellos muriere, péchenlo por meetad; et si amos murieren, páguenlo aquellos que ovieren de heredar su heredamiento, como dicho es», ed. crítica d'E. SÁEZ, Segòvia, 1953.

73. Fur d'Alcalá de Henares [43]: «Todo ome de Alcala o de so termino qui aver de padre o de madre e otro vezino de Alcala le demandare quel deviene alguna cosa e el padre o la madre, aiunte los hermanos daquen serra, e por los dalent serra de fiador, e responda; e si non aiuntare, non responda», GALO SÁNCHEZ (ed.), Madrid, 1919.

74. Fur de Guadalajara: «Todo ome que heredare de omne muerto poco o mucho pague el debdo, et sy no lo quisiere pagar no herede», H. KENISTON (ed.), Nova York, 1965.

75. Fur de Conca [10,11]; [10,15]: «Si post partitionem aliquod debitum remanserit, superstes cum heredibus soluat illud secundum illam quantitatem quam quilibet de bonis defuncti acceperit. Et quamvis mortuus nichil habeat quod filii heredent, tamen habent respondere pro debito ipsius; uxor vero, sive maritus qui superuixerit, si filios non habuerit, solvat omne debitum quod simul fecerunt, et non aliud». Fur de Terol [324]: «Item de particione. Item mando quod cum parens uiuus obierit paccatis debitis. et pannis. et helemosinis ut dictum est superius. filii siue heredes diuidant omnem suam substantiam tam mobile quam radice. Et quamvis mortuus nichil habeat quod filii hereditent, tamen debent pro ipsius debito respondere» (F. AZNAR NAVARRO (ed.), Madrid, Terol, Saragossa, 1905). Fur de Villaescusa de Haro [186]; Fur d'Huete [156-157]; Fur d'Iznatoraf [192]: «E si por ventura despues de la partiçion algunt debdo rremanesçiere, el pariente bivo con los herederos pague cada uno segunt prisiere del pariente muerto. E maguer que el muerto ninguna non aya que hereden los fijos, en pero an de rresponder por su debdo. Mas la muger o el marido al quel mas quisiere, si fijos non ovieren, peche todo el debdo que en uno fizieren el non otro»; Fur de Béjar [245]: «De debdo que finca depues de la partiçion. Si alguna debda fincare por pagar depues de la partiçion el parient que finca la pague con los herederos sgunt la part que tomo cada uno de la buena del difunto»; [246]: «Que respondan los fijos por el debdo del padre muerto maguer non aya nada. Maguer que el defunto non aya que hereden los fijos an aresponder maguer por la debda»; [247]: «De casados qual fincar sobre otro pague la debda. La muger o el marido que fincar sobre l'otro, si fijos non ovieren de consouno pague la debda toda que en uno fizieron et non otra cosa». (A. MARTÍN LÁZARO, Madrid, 1925); Fur de Plasència [475].

76. M. CANTERA, «Derecho y sociedad en la Rioja bajomedieval a través de los testamentos (siglos XIII a XV)», *Hispania*, vol. 47, núm. 165 (gener-abril 1987), p. 61-65; M. A. BERMEJO CASTRILLO, *Parentesco...*, p. 550.

Un matís diferent es percep en el dret territorial castellà, on, ja en el *Libro de los fueros de Castilla* i en el Fur Vell de Castella, trobem un tractament que permet, sense introduir el mecanisme de control que suposa el benefici d'inventari, limitar l'abast de la responsabilitat dels fills al cabal hereditari.

Al *Libro de los fueros de Castilla*, si bé s'admet, amb caràcter general, que els hereus han d'assumir les càrregues pels deutes adquirits,⁷⁷ pot passar que aquests no siguin responsables subsidiaris dels deutes del causant quan es dona una reclamació tardana per part dels creditors.⁷⁸

Una visió més solidària davant les càrregues o els deutes pendents ens l'aporta el Fur Vell de Castella. En concret, el procediment ens el concreta el Fur 5,2,3, on se sosté que el fill, o els fills que adverteixin que els deutes hereditaris superen l'actiu heretat, poden sol·licitar la condonació dels deutes insatisfets, a condició que declarin, mitjançant pregó públic en el *concejo* i en presència de testimonis, tots ells veïns de la parròquia del difunt, que els deutes són superiors al cabal relicte.⁷⁹

Amb l'aparició dels furs municipals extensos es continua mantenint el deure imposat als hereus de respondre ultra vires hereditatis. Així, en el Fur de Sòria i en el Fuero Real s'imposa aquesta càrrega sempre que apareguin persones o documents que puguin donar fe dels deutes.⁸⁰

77. *Libro de los fueros de Castilla* [97]: «Esto es por fuero de todo omne o de muger que se muere e dexa fijos que hereden lo suyo de çinco sueldos arriba et deue el muerto duda manifiesta a otro omne: et aquel omne a quien deue la deuda puede prender a qualquier de los fijos et coger de la deuda, sy fallaren despues en que. Et est fijo que pecha la deuda, due prender a todos sus hermanos quel aiuden a pechar esta deuda del padre et de la madre, asy como heredan lo suyo».

78. *Libro de los fueros de Castilla* [98]: «Titulo de omne que deue deuda a otro et enferma et yase... nueve dias alechugado e es amonestado por la yglesia, aquellos deudores a quien el deue la deuda seyean a la villa en aquel tiempo que yasen enfermo, et muere est omne: pueden le los fijos toller le respuesta, pues que non querello asy como fuero es».

79. Fur Vell de Castella: «Mas quando morier el padre, o la madre, si el fijo o los fijos, que fueren vieren que el algo del suo padre es tan poco, que montan mas las dabas, que debe, deven llamar testigos vecinos de aquella parrocha, onde eran vecinos el padre, e la madre, en conceio pregonando deven decir ansi: Nuestro padre, e nuestra madre son finados, e nos tenemos, que lo que nos el deja, que non es tanto, que nos podiesemos pagar las dabdas, e facemos ende a vos testigos; e faciendo esto, non son tenutos a ninguna debda del suo padre, nin de sua madre» (I. JORDÁN DE ASSÓ i M. MANUEL RODRÍGUEZ (ed.), Madrid, 1911, reed. facsímil, Lex Nova, 1975). Així mateix, J. MARTÍNEZ GIJÓN, «La comunidad hereditaria...», p. 250, nota 70; M. A. BERMEJO CASTRILLO, *Parentesco...*, p. 249-252.

80. Fur de Sòria [428]: «Quir quier que demandiere a herederos d'otro por debda quel deuiése, los herederos sean tenidos de responder por el debdo, maguer que al muerto non fuesse demandado en su vida, si por testigos o por cartas valederas pudiere seer prouado». (G. SÁNCHEZ (ed.), Madrid, 1919). Fuero Real, 3,20,6: «Qui quier que demandare d'otro por debda quel debiese, o por

No obstant el principi general, s'admet la possibilitat, seguint la tradició del dret romà vulgar, que o bé l'hereu respongui fins on assoleixin els béns heretats, sense que sigui necessària l'elaboració d'un inventari —«mes si non lo pudiere provar, los herederos non sean tenidos de facer salva»—,⁸¹ o bé que pugui realitzar una estimació dels béns lliurats, a l'efecte de poder donar compliment als deutes i llegats mitjançant l'oportuna detracció de la porció assignada a cada hereu.⁸²

5. LA RECEPCIÓ DEL *BENEFICIUM INVENTARII* EN LES FONTS BAIXMEDIEVALS

Aquesta concepció de la partició hereditària, present, com hem vist, en gran part de la normativa i de la praxi jurídica altmedieval, comença a declinar quan emergeixen els primers signes d'un renaixement jurídic.

Una aproximació inicial a aquesta realitat la verifiquem en les referències trobades en les *summae* medievals, on es presenten els primers indicis evidents de la recuperació de la institució que abordem.

Ja que aquestes obres tenen per finalitat donar una orientació eminentment pràctica a cada institució, no s'hi pot buscar una metodologia elaborada, com així ho demostra l'absència de notes marginals, de formulacions pròpies o de concordances entre les diferents fonts jurídiques. No obstant l'absència d'una tècnica interpretativa, aquests *libri legales*, en formular regles o principis d'experiència pràctica, ens són de gran vàlua per facilitar la comprensió de l'acceptació i l'adaptació de les *regulae iuris* justinianees a les exigències d'una nova cultura jurídica: la medieval.

---

calonna quel oviese fecha el muerto, los herederos sean tenidos de responder por el muerto, maguer que al muertot nol fuese demandado en su vida, si por testigos o por cartas valederas pudiere provar lo que demanda» (editat per la Real Academia de la Historia, Madrid, 1836, reed. facsimil, Lex Nova 1990). L'única variant entre ambdós texts es dóna en el Fur de Sòria, on es permet a un dels hereus el pagament total del deute: «Et si el uno de los herederos quisiere rresponder por todos o por qual quisier pueda lo fazer con recabdo que peche por ellos lo que preçiado fuere», incís que es troba absent en el Furo Real.

81. Fur de Sòria [428]; [350]: «Los herederos non sean tenidos de responder por aquel cuyos herederos son en debda ni en fiadura ni en otra cosa ninguna que les sea demandada, desemparrando la buena que heredarien d'el.»; Furo Real, 3,20,6: «Pero si en la buena del muerto non a tanto como es la demanda, los herederos non sean tenidos en lo demas».

82. Fur de Sòria [320]: «Sea apreçiado todo el mueble et la rrayz, et segund la parte que cada uno rreçibière en mueble o en rrayz, assi pague en las debdas et en las mandas del muerto, porque se pueda todo conplir et salga contienda entre los herederos». Vegeu M. A. BERMEJO CASTRILLO, *Parentesco...*, p. 251-252.

Si fem una l'anàlisi de les fonts, una primera construcció doctrinal la trobem en la *Summa Perusina*,⁸³ en la *Summa Codicis Trecentensis*,⁸⁴ en *Lo Codi*⁸⁵ i en el *Brachylogus Iuris Civilis*.⁸⁶

Atès l'oblit prolongat i il·lustratiu, la majoria d'aquestes obres presenten un estudi simplificat i restrictiu de la constitució *scimus*. Un exemple il·lustratiu d'aquesta afirmació el constitueix la rúbrica *De confectione inventarii* del *Brachylogus*, on s'aprecia un desenvolupament incomplet i fragmentari dels texts romans.

[Titulus XXX] Hoc autem auxilio ita demun scriptus heres utetur, si, antequam hereditatem adeat, inventarium fecerit omnium rerum hereditariarum, praesentibus his, quibus relicta debentur, vel procuratoribus eorum; aut, absentibus, aut praesentibus quidem, venire vero vel procuratores mittere nolentibus, adhibitis ex eadem civitate testibus idoneis. qui autem hanc observationem omiserit, ex suo proprio relicta solvere compelletur. Haec quidem totiens locum habent, quotiens sui patrimonii modum testator non expresserit et scriptum heredem Falcidia uti prohibuerit. si quidem scriptus heres extraneus fuerit, Falcidia non utetur; quod si idem heres scriptus hereditatem adire noluerit, supra dictis personis praedicto modo adeundi potestas fiat.

Traducció del text: «Finalment, l'hereu testamentari utilitzarà aquest remei si abans d'adir l'herència fes inventari de tots els béns hereditaris, estant presents aquells a qui se'ls deu el llegat o els seus procuradors; o estant absents o presents no vulguin assistir o enviar procurador. S'hauran de prendre, en aquest cas, testimonis idonis de la ciutat. Qui ometi aquesta observació pot veure's obligat a pagar els deutes del seu peculi. Aquestes coses, certament, tenen lloc

83. F. PATETTA (ed.), «Adnotationes Codicum Domini Justiniani (Summa Perusina)», *Bulletino dell' Instituto di Diritto Romano Vittorio Scialoja*, 12 (1930).

84. H. FITTING (ed.), *Summa Codicis Des Irnerius*, 1894, llib. 6, rúb. 16.

85. H. FITTING (ed.), *Lo Codi in der Lateinischen übersetzung des Ricardus Pisanus*, Halle, 1906, 2a ed., Aalen, 1968. En l'edició llatina, es troba en tres rúbriques: [Llib. 6,61-64] *Quomodo ille qui est in potestate patris potest ire ad hereditatem que pertinet ad eum*; [Llib. 6,65-66] *Quomodo debet fieri inventarium* i en *Ante quos debet fieri inventarium* [Llib. 6,67]. Al seu torn, en l'edició en romanç, J. A. ÀRIAS BONET (ed.), *Lo Codi en castellà* —segons els manuscrits 6416 i 10816 de la Biblioteca Nacional, Madrid, 1984, es troba inserida en cinc rúbriques, a saber: [Llib. 6,65] *Que el pro o el daño de la heredad debe pertenecer a los herederos que toman a la heredad*; [Llib. 6,66] *Que el heredero non es tenuto de pagar la debda de la heredad si el faz inventario, sinon de tanto como val la heredad*; [Llib. 6,67] *En qual guisa debe ome fazer inventario*; [Llib. 6,68] *Qual ome puede escrevir el inventario*, i a [Llib. 6,69] *Ante quales omes ha de ser fecho el inventario*.

86. E. BÖCKING, *Corpus legum sive Brachylogus iuris civilis*, Berlín, 1829. Reproducció fac-símil Goldbach, 2002, *titulus XXX*.

tantes vegades com el testador no expressi la mesura justa del seu patrimoni, i prohibeixi utilitzar la falcídia a l'hereu designat; però si l'hereu instituit és estrany no podrà utilitzar la falcídia, i si l'hereu instituit no vol adir l'herència, dóna-li poder a les persones abans dites per adir de la manera esmentada».

La formulació abreujada del text, si bé no ens aporta una lectura rigorosa de la *lex romana*, sí garanteix la pervivència d'alguns dels criteris sobre els quals se sustenta la institució; en concret, se'ns informa que l'inventari el pot dur a terme l'hereu testamentari quan el *de cuius* no hagi delimitat el seu patrimoni i li hagi prohibit el benefici de l'inventari, que, una vegada realitzat conforme als requisits legals, limita la responsabilitat als béns hereditaris; possibilitat que no se li atorga a l'hereu estrany, qui pot alliberar-se d'una herència onerosa i deixar-la als possibles creditors.

Un segon intent per assolir un regulació sistemàtica i precisa de la institució el trobem en la tasca exegetica duta a terme, en l'àmbit doctrinal, pels glossadors i comentaristes, i des d'un punt de vista de la praxi jurídica, pels primers tractats d'art de notaria i de pràctica procedimental, on, al nostre parer, es consolida i es dóna uniformitat al *beneficium inventarii*.

Davant el pluralisme consuetudinari altmedieval, l'obra dels glossadors representa, en el seu intent per recuperar la terminologia i les categories justinianees, una ruptura formal en l'estudi de la continuïtat històricojurídica de la *lex romana*, la qual cosa permet imprimir una sistematització i uns criteris rigorosos en l'elaboració doctrinal de les fonts jurídiques.⁸⁷

Un exemple d'aquesta evolució del pensament jurídic el trobem en les orientacions dutes a terme per Azón en el seu *Summa super codicem*, llibre VI, rúbrica *De iure deliberandi*, i en la *Lectura super codicem*, on s'evidencia la tasca integradora i sintetitzadora de l'Escola de Bolonya.⁸⁸ Així, en la *forma mentis* del jurista bolonyès, la continuïtat historicojurídica de la institució es planteja sintetitzant les possibles formes d'acceptació de l'herència i, fonamentalment, donant acollida als elements formals i estructurals bàsics del *beneficium inventarii*.

Aquesta interpretació i sistematització duta a terme per Azón té una lògica continuïtat en la *Magna Glossa d'Accursio*,⁸⁹ no només perquè atorga una ordenació aclaridora i unitària dels texts del *Corpus Iuris*, sinó perquè suposa la

87. A. LOMBARDI, *Saggio sul diritto giurisprudenziale*, Milà, 1967, p. 79-199; F. CARPINTERO, «En torno al método de los juristas medievales», *AHDE*, 52 (1982), p. 617-647.

88. AZÓN, *Summa super codicem; Lectura super codicem. Corpus Glossatorum Juris Civilis. II-III*. 1966.

89. ACCURSIUS, *Codicis Dn. Iustiniani Sacratissimi Principis Imperatoris Augusti, Libri IX. Priors cum lectionum varietatibus diligentius quam in margine appositis post Accursii commentarios, Duareni, Contiiq; ac aliorum clarissimorum iurisprudentium maxime Gothofredi, additiones. Tomus*

síntesi de l'estudi i de l'exegesi de la glossa, de la *scientia iuris* medieval, i per això, segons la doctrina, Accursio suposi, com afirmés Calasso, «un punto fermo della elaborazione scientifica»,⁹⁰ no sempre continuada amb encert en èpoques posteriors.⁹¹

Aquestes premisses es posen en evidència en la configuració i l'exposició de la institució objecte d'estudi, on el jurista bolonyès no es limita a projectar amb encert els texts compilats per l'experiència jurídica romana, sinó que, a partir de les pròpies fonts del *Corpus Iuris*, ens ofereix una explicació coherent i ordenada dels elements que conformen i sintetitzen el *beneficium inventarii*.

Malgrat aquest intent per part de la doctrina de dur a terme una reconstrucció de les característiques de la institució, en la praxi jurídica italiana s'adverteix, com han posat de manifest autors com Besta o Niccolai, una «quasi universale ostilità» cap a la seva implantació.⁹² Així, a gran part dels estatuts comunals es manté present, fins i tot fins al segle XVI, el sistema de la comunió familiar, i la consegüent exclusió del *beneficium inventarii*. En concret, als estatuts de Novara, Como, Mandello, Pavia, Pistoia, Valtellina, Aosta o Bergamo, entre d'altres, se n'exclou taxativament l'ús, i s'ordena, en la majoria dels casos, que o bé s'accepti simplement l'herència o que es repudii:

— Estatut de Novara (1279-1289), [284]: «Nullus in adheunda aliqua hereditate sibi delata possit habere beneficium inventarii».

— Estatut de Como (1215): «De cetero nullus possit esse heres cum beneficio inventarii de aliqua sive in aliqua hereditate sibi delata, sed simpliciter sit heres vel simpliciter repudiet hereditatem sibi delatam».

---

quartus, Venècia, 1598; *Tres libros Codicis. Authenticas que seu Novellas Constitutiones SR. Iustitiani Imp. quam caeterorum Principum Edicta et Extravagantes, Feudorum Consuetudines, ac Longobardum Leges continiens, cum lectionum varietatibus diligentius quam antea in margine appositus post Accursii commentarios, contii scholia, aliorumque iurisprudentium observationes, intellectus singulares et additiones. Tomus quintus*, Venècia, 1598.

90. F. CALASSO, *Medioevo...*, p. 543.

91. A. SOLMI, «Cino da Pistoia guireconsulto», *Bollettino Storico Pistoiese*, núm. XXXIX, fasc. 1, 2, i 3 (1937), p. 10: «Ma con la glossa di Accursio si era esaurita l'attività creatrice della scuola: l'opera stessa di Accursio non era stata, in sostanza che una compilazione, e gli interpreti successivi, gli Accursiani, non facevano che ripetere, salvo de rare eccezioni, le formule scolastiche e le opinioni vulgate».

92. A. PERTILE, *Storia del diritto italiano dalla caduta dell'imperio romano alla codificazione*, Roma, Nàpols i Milà, 1900, p. 137-138; S. SALVIOLI, *Storia del diritto italiano*, Torí, 1921, p. 579: «Ma in qualche luogo dell' Alta Itàlia (Piemonte, Pavia) anche al sec. XV non si ammis il ben. D' inventario e tanto meno il repudio»; E. BESTA, *Le successioni...*, p. 229 i 654; F. NICCOLAI, *La formazione del diritto successorio negli statuti comunali del territorio lombardo-tosco*, Milà, 1940, p. 57-62.

— Estatut de Mandello (segona meitat del segle XIV): «Nullus de cetero benefici inventarii esse possit heres nec aliquam hereditatem capere».

— Estatut de Pàvia (1393), [3]: «In C. Papie eiusque districtu in futuris heredibus non habeat locum inventarium nec beneficium inventarii et legis scimus C. de iure deliberandi; Quod inventarium et beneficium inventarii de cetero non habeat locum».⁹³

Suposada «la quasi generale ritrosia degli statuti ad ammettere il benefici»,⁹⁴ no n'hi és infreqüent l'admissió, ja sigui amb un caràcter limitat, com en els estatuts d'Intra, Pallanza, Vallintrasca o Albenga, on o bé es concedeix un termini de dos anys per a la seva sol·licitud o s'admet per als menors amb el concurs dels tutors i curadors —«Nulla persona maior annis 25 possit adire hereditatem alicuius cum beneficio inventarii nec se immiscere, et beneficium inventarii sibi non prosit quin teneatur ad onera hereditatis postquam se immiscuerit. Minoris vero et eorum tutores et curatores possint adire cum beneficio inventarii et dictum beneficium eis prosit usque ad etatem an. 25»—, o bé s'accepta la seva plena admissió, com en els estatuts d'Arezzo, Carrara o Lucca, on es reafirma la conveniència d'un inventari general dels béns del difunt, i de la seva validesa encara que aquest no s'hagués realitzat en judici, en presència d'un jutge o, fins i tot, sense la citació dels creditors o legataris.

Únicament, com s'afirma a l'Estatut de Carrara, es perdria per l'ocultació conscient d'algun bé o per la demora en la seva conclusió:

— Estatut d'Arezzo (1327-37): «St. Est quod si conventus a creditore vel interrogatus ad petitionem alicuius in iudicio cuius intersit coram quocumque iudice potestatis vel communis Aretii ut heres alicuius et interrogatus a iudice coram quo convenitur, vel interrogaretur si est heres eius vel vult esse an non, responderit se esse heredem cum beneficio inventarii, teneatur illud inducere infra quinque dies, si factum est; si vero factum non est, teneatur illud facere et introducere infra decem dies a die responsionis numerandus, ad penam decem librarum in qua condempnetur per potestatem, et nihilominus procedatur contra eum tamquam contra heredem et per heredi teneatur sine aliquo beneficio inventarii».

93. A. PERTILE, *Storia del diritto italiano...*, p. 137; F. NICCOLAI, *La formazione del diritto successorio...*, p. 60-62. Idèntic criteri a l'Estatut de Pistoia: «Quecumque persona civ. p. et districtu adierit aliquam hereditatem vel se immiscuerit hereditati alicuius persone defuncte, sive fecerit inventarium sive non de bonis hereditariis, possit conveniri a creditoribus tamquam heres, non obstante quod fecerit inventarium excuius confetione nullum sibi beneficium prebeatur numerandus, ad penam decem librarum in qua condempnetur per potestatem, et nihilominus procedatur contra eum tamquam contra heredem et per herede teneatur sine aliquo beneficio inventarii».

94. F. NICCOLAI, *La formazione del diritto successorio...*, p. 59.

— Estatut de Carrara (1574): «Quod inventarium vires habere omnino decernimus, non obstante quod non fuerit factum in iudicio, vel coram iudice, seu quod creditores vel legatarii non fuerint nominatim citati. Quos inventarium non solum inchoari, sed consumari mandamus infra triginta dies adhitae hereditatis proxime numerandos, quod etiam fieri posse volumus per procuratorem idoneum et speciale mandatum habentem. Si autem heres rem aliquam scienter in inventario ponere ommiserit, vel non positam in inventario acceperit, vel infra predictum tempus non perfecerit, teneatur in quolibet dictorum casum in solidum, et legis ac inventarii beneficium amittat».⁹⁵

Fins i tot sense negar que la revitalització d'aquesta institució s'ha de buscar en el desig dels glossadors i comentaristes, no es pot afirmar que aquesta sigui una mera construcció teoriconormativa, al marge de la realitat jurídica de l'època, com ho demostra la seva implantació en la majoria dels cossos jurídics baixmedievals, o en la realitat mateixa dels actes dispositius d'última voluntat.

Amb relació a la seva implantació normativa, un bon exemple el tenim dins de l'àmbit peninsular, on es pot observar la recuperació definitiva de l'antiga institució del benefici d'inventari, no només com una construcció normativa o teòrica, sinó amb ple arrelam en l'àmbit de la praxi jurídica, que la diferencia de l'àmbit estatutari italià.

Així, no és estrany veure, dins del període històric que ens ocupa, una regulació que, prenent com a base normativa la constitució *scimus*, elabora, encara que amb desigual solidesa i amplitud, els principis rectors de la institució. Vegeu, en aquest sentit, Partides 6,6,5-10; 6,9,3; Costums de Tortosa 6,6; Constitucions de Catalunya, rúbrica *Inventari faedor per lo hereu*; Furs de València 6,7 o les Observances d'Aragó, rúbrica *De Testamentis* 12.

6. EL *BENEFICUM INVENTARII* EN EL MARC DE LA CULTURA JURÍDICA CATALANA

Amb la denominada doctrina del *mos italicus* tardà es pot observar que, si bé des d'un punt de vista material s'abandona l'estudi exegètic de les fonts jurídiques romanes, des d'un aspecte formal, aquestes no solament serveixen per ratificar les construccions doctrinals, sinó que es prenen com a punt de partida per crear un sistema *iuris* on els *iura propria* només poden ser interpretables amb l'auxili del *ius commune*.

95. F. NICCOLAI, *La formazione del diritto successorio...*, p. 61-62.

El reconeixement que la doctrina fa del marc evolutiu de la tradició jurídica romana el trobem en l'estudi que aquesta realitza de les rúbriques *De haerede beneficiato*,⁹⁶ *De confectione inventarii*⁹⁷ o *De inventario*,⁹⁸ on les fonts del *Corpus Iuris Civilis*, si bé no adquireixen ja el caràcter d'una *relectio*, assoleixen el valor de substrat jurídic comú de les diverses legislacions,⁹⁹ el que permet que els seus principis siguin assumits i aplicats en l'àmbit judicial.¹⁰⁰

Aquest caràcter erudit, que confereix el coneixement i l'estudi de l'autoritat dels texts legals romans i de la denominada *communis opinio*, entronca amb l'anàlisi exhaustiva de la institució del benefici d'inventari en l'àmbit de la literatura jurídica catalana.

En efecte, la doctrina ofereix, des del reconeixement que la institució té en l'àmbit de la praxi jurídica —«tam usu frequens sit»¹⁰¹ una adequada argu-

96. N. BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae forensis Valentinae, romanorum iuri mirifici accomodatae*, València, 1690, pars 1, cap. 29, *D'haerede beneficiato, haereditarum rerum rationem reddente*.

97. Diego ESPINO DE CÁCERES, *Speculum testamentorum sive Thesaurus universae iuris prudentiae*, Salamanca, 1587, glossa 35; R. P. BATTISTA FRAGOSO, *Baptistae Bragosi, Societatis Iesu... Regiminis christianae reipublicae... Tomus tertius...*, Lió, 1652, disposició 8, cap. 18, *De inventario conficiendo*.

98. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum iuris Caesaris, Pontificii et Municipalis Principatus Cathaloniae*, Lió, 1558; Josep COMES, *Viridarium artis notariatus, sive tabellionum viretum exordioriferis doctorum, et huiusce artis authorum floribus quibusque aptioribus compactum, sacraeque Romanae Rotae, utriusque Senatus affluentibus aquis perutiliter faecundatum...*, Girona, 1704, *Tomus Primus, De inventario*, cap. 9; Pedro J. PERERA Y BLASCO, *Compendium theoricarum, seu Rudimenta artis notariae, exquampulurimis ejusdem artis auctoribus compilata... cum regiarum ordinarum ad Artem Notariae pertinentium insertione, atque in hac impressione nonnullarum aliarum additione*, Figueres, 1772, *De inventario*, llib. 3, cap. 3, tít. 6; Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae*, Barcelona?, 1772, *pars secunda, De inventario*, tít. 9; Antonio AYERVE DE AYORA, *Tractatus de partitionibus bonorum communium intermaritum, et uxorem et filios ac haeredes de eorum*, Valladolid, 1623, *prima pars*, cap. 2, *De inventario, et eius forma, et effectus*; cap. 3, *De rebus positus in inventario, et aliis, quae ad partitionem trahuntur*.

99. F. de ARVIZU, «Ilusiones y realidades de la historia del derecho europeo», *Glossae: Revista de Historia del Derecho Europeo*, 7 (1995), p. 166.

100. A. PÉREZ MARTÍN i J. M. SCHOLZ, *Legislación y jurisprudencia en la España del Antiguo Régimen*, València, 1978; J. A. OBARRIO MORENO, *Estudios de tradición romanística: El proceso en el derecho foral valenciano*, València, 2002.

101. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, *proemio: Cum inventarii confectio tam usu frequens sit, et tot tantasque pariat utilitates, quantas quisque, vel rerum parum expers, novit, operae pretium facturus, visus sum, si de eo, quaestiones aliquas non minus utiles, quam quotidianas, quae commentatione aliqua indigerent, in medium profferrem*. Criteri que trobem entre la doctrina valenciana; en concret, Cristóbal CRESPI DE VALDAURA a *Observationes illustratae decisionibus Sacri Supremi Regii Aragonum Consilii*, Lió, 1730, *pars prima*, observació 39, núm. 21-23 reconeix com, a la pràctica, el benefici de separació cedia davant del benefici d'inventari, ja

mentació a les qüestions i elements concurrents, i únicament, a partir d'aquests, es facilita la construcció teòrica del *beneficium inventarii*, així com del grau d'assimilació de la constitució *scimus* en la realitat foral.

D'acord amb aquestes premisses, la *communis opinio* formula una explicació coherent a la varietat d'aspectes i manifestacions que ofereix la institució en l'àmbit jurídic, la qual cosa desemboca, en última instància, en una reconstrucció històrica i textual dels elements vertebradors d'aquesta. Vegem els criteris interpretatius amb què s'aborda l'estudi de cada un, a saber: «Quid sit inventarium, quae personae inventarium facere teneantur, quae personae sint citandae, ut videant conficere inventarium, a quo tempore debeat inventarium inchoari, et intra quod tempus finiri, quae res sint describenda in inventario, quae forma fieri debeat, quae utilitates resultant exconfectione inventarii o quae poenae contra haeredem qui non conficientem inventarium».

Amb relació a la pregunta *Quid sit inventarium*, la doctrina, seguint l'autoritat textual del *Corpus Iuris*, defineix l'*inventarium* o el *repertorium*,¹⁰² com la descripció de tots els béns¹⁰³ duta a terme públicament pel tutor, guardidor o hereu, conforme a les solemnitats prescrites pel dret.¹⁰⁴

Si bé en virtut d'aquesta definició, comuna entre la doctrina coetània, la literatura castellana va considerar que l'hereu, en mantenir la seva posició separada de l'herència, duia a terme una quasi acceptació, la qual li atorgava una naturalesa anàloga a l'herència jacent —«et enim inventarium praeservat, ne commixtio fiat, et ipsa haereditas adhuc habetur pro iacente, tamquam si non fuisset adita»—,¹⁰⁵ no hem trobat, en la jurisprudència catalana, cap reflexió sobre la na-

---

que aquest era considerat el remei més eficaç per evitar la confusió hereditària. En el Regne de València el seu ús és general en la majoria dels testament i clàusules testamentàries, com es recull en les clàusules de l'últim testament de Germán Sarquela, datat a València el 20 de maig de 1619, ms. 306/21 Biblioteca Valenciana: *Ab beneficii empero de inventari protestant...*

102. Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 12: «Dicitur autem inventarium ab inventione, quia omnia inventa debent poni in inventario..., eadem scilicet ratione, quod in eo omnia bona pupilli, vel adulti reperta, et inventa continentur, et describantur, ut facilius idemtas comprobetur; et sic inventarium et repertorium idem significat».

103. Pedro J. PERERA Y BLASCO, *Compendium theoricarum, De inventario*, llib. 3, cap. 2, tít. 6, f. 214: «Etymologia inventarii est, quod dicitur ab inventione, nam omnia inventa debent poni in inventario».

104. Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 3: «Est bonorum omnium publice facta descriptio a tutores, vel curatore, vel haerede confectum solemnitate iuris debita concurrente»; Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae, De inventario*, cap. 11, f. 281: «Inventarium est: Bonorum omnium publice facta descriptio, a tutore, curatore, vel herede confecta, solemnitate Juris debita concurrente»; en idèntics termes, Pedro J. PERERA Y BLASCO, *Compendium theoricarum, De inventario*, llib. 3, cap. 2, tít. 6, f. 212.

105. Francisco SALGADO DE SOMOZA, *Labyrinthus creditorum*, llib. 1, cap. 9, núm. 26.

turalesa de la institució. Per contra, se subratlla, des del pla teòric i jurídic, la varietat formal a què es pot reduir l'inventari. Així, Càncer afirma que es pot parlar de dos tipus diferents d'inventaris. En primer terme, si intervé un magistrat públic es parla «d'inventarium solemne, et cum publica autoritate factum»; si, al contrari, aquest es troba absent, es tracta d'un inventari «simplex et privatum».¹⁰⁶

Major rellevància jurídica adquireix, per a la doctrina iuscomunitaria, determinar «quae personae teneantur facere inventarium»¹⁰⁷ i si pot prohibir el testador l'acceptació de l'herència amb el benefici de l'inventari.

Amb relació a les persones que podien dur a terme l'inventari, la jurisprudència assenyalava, en primer lloc, l'hereu, qui, com sosté Comes, pot veure's obligat a dur a terme l'inventari quan se li sol·licita que torni l'herència a un tercer o quan desitja obtenir els beneficis que aquest atorga.¹⁰⁸ En segon lloc estan el guaridor —«quando est generalis ad negotia, vel quando datur bonis minoris, absentis, seu indefensis, aut ventri»¹⁰⁹ i el tutor, ja sigui aquest *testamentarius*,

106. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 2-3. Dins de la doctrina castellana trobem autors com Battista FRAGOSO, *Baptistae Bragosi, Societatis Iesu... Regiminis christianae reipublicae... Tomus tertius...*, Lió, 1652, cap. 18, núm. 582, que duen a terme una descripció més àmplia i precisa: «Inventarium est duplex, alterum solemne, et cum publica autoritate factum: alterum simplex, et privatum utrumque plenum, aut non plenum dici potest. [...] Publicum dicitur seu solemne Inventarium, quod fit interveniente persona publica; hoc est Magistratu. [...] Privati Inventarii facit causam descriptio, et veluti index rerum memoriae causae. Plenum Inventarium illud est, in quo omnia, et singula, quae sunt scribenda, numerantur cum suis qualitatibus, et numeris, et cum certitudine. Repertorium non plenum, illud est, quod summarie, et de plano, et veluti capitatum, cursimque ac raptim conficitur, aut in quo omittitur descriptio plena describendorum».

107. Amb caràcter general, Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 1: «Inventarium conficere debent omnes, qui rationem reddere tenentur».

108. Josep COMES, *Viridarium artis notariatus, rúb. De inventario*, cap. 9, núm. 8-10: «Sequitur, vel haerede confectum: Nam haeres aliquando cogitur inventarium facere, videlicet in duobus casibus. Primus est quando haeres rogatus est ut haereditatem alteri restituat, [...] ubi idem esse tradit in usufructuario universalis, ut ad instantiam proprietarii inventarium conficere cogatur. [...] Secundus est quando vult beneficia consequi inventarium conficientibus elargita, quibus non fruetur, si inventarium non conficeret»; Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae, De inventario*, cap. 11, f. 281: «Nam heres cogitur conficere in duobus casibus; nempe, quando rogatus est hereditatem alteri restituere; et quando vult gaudere beneficiis concessis inventarium conficientibus».

109. Tomás MIERES, *Apparatus superconstitutionibus curiarum generalium Cathaloniae*, Barcelona, 1621, coll. 6, *De iure Dotium*, núm. 78, es pregunta si també és extensible aquesta obligació al guaridor ad litem, al que conclou que en principi no, perquè no ho exigeix la tradició legal catalana; però, si aquest rebés algun bé, sí l'hauria de dur a terme: «Set quid de curatore ad litem? Sed de iure si aliquid ad eum perveniant, debet conficere».

sive legitimus o sive datibus,¹¹⁰ tret que no es trobi lliurat tot el bé o, en el cas del tutor, que aquest es trobi exonerat prèviament pel *de cuius*,¹¹¹ en el supòsit del qual «inventarium facere non tenetur».¹¹²

Així mateix, i en virtut de la constitució Hac Nostra,¹¹³ la vídua «tenetur facere inventarium de bonis mariti, pro conservatione jurium dotalium, et pro fruitione tenutae».¹¹⁴

Idèntica responsabilitat tenen, com sosté Mieres, els executors testamentaris, ja que aquests, en equipar-se als guardidors, «debeat facere inventarium».¹¹⁵

110. Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 6 i 13-15; Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae*, *De inventario*, cap. 11, f. 281-282.

111. El que no implicava que pogués veure's exonerat de donar complet compte de la seva administració o del seu comportament dolós. Vegeu Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae*, *De inventario*, cap. 11, f. 282: «Sed testator ei remittere potest inventarii confectionem: tamen per illam remissionem non liberatur a reddenda ratione eorum, quae ad suas manus pervenerunt, vel quae dolo desiit possidere, licet expresse eum liberet, quia talis liberatio non remittit dolum, sed negligentiam, etiamsi testator expresserit, ne dolo teneatur; quia praerberet ansam delinquendi». No obstant això, com assenyalà Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 1, cap. 9, núm. 93: «Quod si iudex videat damnus imminere pupillo, exnon confectione inventarii, potest cogere tutorem ad faciendum dictum inventarium, non obstante remissione testatoris».

112. Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 14-15.

113. *Constitucions y altres drets de Catalunya compilats en virtut del capítol de Cort LXXXII de les Corts... del rei don Philip IV... celebradas en la ciutat de Barcelona MDCCII*, Barcelona, 1704: Pedro III en les Corts celebrades a Perpinyà el 1351: «Hac constitutione nostra perpetuo valitura sancimus, quod uxor mortuo viro consentim postmortem eiusdem censeatur omnia bona viri sui possidere, et intra annum luctus de bonis ipsius in omnibus sua vitae necessariis provideatur; post annum vero fructus ipsorum bonorum suos faciat, donec... in dote, et sponsalitis suis fuerit integre satisfactum: exceptis tamen uxoris, quibus per suos viros certa loca, aut redditus, aut alia bona, unde annus redditus vel proventus pervenire possent pro securitate suae dotis, et sponsalitiis fuerint assignato, quo casu ipsa dumtaxat loca, et redditus, et bona possidere censeatur, et superhis provisionem suam habeas, et fructus suos faciat eorundem. Adiecto, quod uxor in primo casu, videlicet quo omnia bona viri sui possidere censeatur, inventarium infra mensem postquam viri sui mortem sciverit computandum, incipere, et infra alium squentem complere omnimode teneatur, alias provisione anni luctus, et commodò faciendae fructus suos ipso facto».

114. Tomás MIERES, *Apparatus superconstitutionibus curiarum*, coll. 6, *De iure Dotium*, núm. 235-244; Joan P. FONTANELLA, *Tractatus de pactis nuptialibus, sive capitulis matrimonialibus*, I-II, Ginebra, 1684, clàus. 7, gl. 3, pars 1, núm. 57-70; Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 1, cap. 9, núm. 26; Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 14-15; Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae*, *De inventario*, cap. 11, f. 282; Pedro J. PERERA Y BLASCO, *Compendium theoricarum*, *De inventario*, llib. 3, cap. 2, tít. 6, f. 214.

115. Tomás MIERES, *Apparatus superconstitutionibus curiarum generalium Cathaloniae*, Barcelona, 1621, coll. 6, *De iure Dotium*, núm. 27.

Amb caràcter general, s'estén aquest deure, com ja exposà Durante en el seu *Speculum*,¹¹⁶ a tots aquells que puguin dur a terme l'administració de determinats béns.¹¹⁷

Dins de l'àmbit eclesiàstic, Gibert esmenta el *praelatus ecclesiae*, que, com a procurador i administrador dels béns eclesiàstics, ha de fer inventari d'aquests, «et specialiter de mobilibus».

Major dificultat comporta determinar si el pare pot dur a terme un inventari dels béns dels fills, si l'ha de realitzar el donatari universal o, fins i tot, l'usufructuari, el fisc, l'Església, el fideïcomissari universal o un procurador.

En relació amb el primer supòsit, se sosté, amb caràcter general, que el pare, encara que detingui l'usdefruit dels béns del fill, i per tant la seva administració, no té l'obligació de realitzar-ne un inventari, excepte que el jutge, davant del temor que els pugui alienar o administrar malament, li obligui a confeccionar-ne un.¹¹⁸

Així mateix, en tant que el donatari universal no té la naturalesa d'un successor universal del donant, encara que no dugui a terme l'inventari, no respon *ultra vires hereditatis*.¹¹⁹ No obstant això, com afirma Fontanella, si, amb posterioritat a la donació, el donant l'institueix hereu i aquest accepta, es veurà obligat, si no vol respondre *in solidum*, a confeccionar l'inventari.¹²⁰

Sobre els últims tres supòsits, la jurisprudència és explícita en remarcar que les penes en què es pot incórrer per la no confecció de l'inventari no hi són aplicables, com així ratifiquen nombroses sentències de la Reial Audiència.¹²¹

116. Guilielmus DURANDUS, *Speculum Iudiciale*, 1, Basilea, 1574 (2a ed. Aalen, 1975), llib. 2, pars 2, rúb. *De instrumentorum editione*, núm. 12: «Sunt etiam orphanotropi, seu hospitalarii, quasi tutores pupillorum, seu curatores adultorum, unde et ipsi faciunt, quasi inventarium de bonis illorum».

117. Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae, De inventario*, cap. 11, f. 282: «Omnes, qui administrationem habent».

118. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 1*, cap. 7, núm. 95: «Quod pater qui non tenetur filio reddere rationem administrationis bonorum filii, in quibus habet usufructum, cum sit impunita patris administratio, quoad administrationem, licet non quantum ad alienationem..., maxime si iudici constet aliquem subesse timorem alienationis, et dissipationis»; Juan P. FONTANELLA, *Tractatus de pactis nuptialibus*, clàus. 4, gl. 7, pars 3, núm. 19.

119. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 1*, cap. 7, núm. 128.

120. Joan P. FONTANELLA, *Tractatus de pactis nuptialibus*, clàus. 4, glossa 5, pars 3, núm. 56.

121. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 1*, cap. 7, núm. 75: «Respectu tamen fideicommissarii universalis non tenetur ultra vires haereditarias»; 80-81: «Ab istis poenis, quas incurrunt non facientes inventarium, liberantur executores universales, qui vicem haeredum obtinent, Monasterium, Ecclesia, et Fiscus... idem tradit de usufructuario omnium bonorum».

Amb relació a la qüestió de «si testador possit prohibere aditionem haereditatis, cum benefici inventarii», Càncer assenyala que si bé un sector de la doctrina ho descarta per entendre que aquesta prohibició és injusta, el sentir majoritari accepta que «testatorem posse prohibere suo haeredi, confectionem inventarii, et eius beneficium», així com que, al seu torn, se'n pugui pactar la realització.¹²²

En segon terme, la doctrina, en sostenir que «inventarium legitime debet fieri»¹²³ consolida un dels aspectes a què la literatura del *ius commune* havia donat un tractament preferent: la confecció de l'inventari. En efecte, per a la mentalitat dels juristes inserits en la tradició del *ius commune* la sistematització donada en els texts del *Corpus Iuris* no podia incloure l'amplitud de problemes que la pròpia institució suscitava en l'esfera jurídica i patrimonial dels segles XIII al XVII, el que va propiciar l'adequació dels texts del *Corpus* a l'àmbit de la realitat judicial: «Quam servamus in Regno, non ut legem; sed ut rationem naturalem scriptam».¹²⁴

Tenint en compte la finalitat d'aquesta investigació, i atesa l'atenció mostrada per l'àmplia doctrina a aquest període cronològic, procedim a fer una exposició de conjunt d'un tractament doctrinal no sempre uniforme, i en el qual s'acumulen tant fórmules d'argumentació reiteratives com plantejaments digressius. Sobre aquesta base, donarem unes pautes sumàries de cada un d'aquests requisits.

En l'àmbit estricte de la pràctica forense, la literatura jurídica al·ludeix, en primer terme, «a quo tempore incipiat obligatio conficiendi inventarium» perquè aquest «recte facere». Sobre la base textual de la constitució *scimus*,¹²⁵ la jurisprudència n'aporta no només una ajustada valoració, sinó diversos processos argumentatius entorn de la problemàtica que en suscita el còmput o la perfecció.

122. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 235-238. Amb relació a aquest últim supòsit explícita que, en el cas de no dur-se a terme, es presumeix una actuació dolosa per part de l'hereu, qui únicament pot exonerar-se'n mitjançant un jurament in litem: «Illud in materia non omittam, qui scit se ex pacto, aut alias teneri ad conficiendum inventarium, esse in dolo, saltem praesumpto, si illud non fecit, ut per Socinus, ubi dicit, in dolo praesumpto esse, quicumque non facit id, ad quod scit se teneri. [...] Qui dolus praesumptus sufficiens est ad iurandum contra eum in litem».

123. Vegeu, en aquest sentit, l'afirmació del jurista valencià Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae forensis Valentinae, romanorum iuri mirifici accomodatae*, València, 1690, *pars 1*, cap. 29, núm. 6, per a qui no pertoca fer una distinció entre la confecció de l'inventari o la confecció errònia d'aquest: «Inventarium legitimi debet fieri, ut recte, paria enim sunt inventarium non facere, aut non recte facere, vel nulliter facere».

124. Juan J. LEÓN, *Decisiones sacrae Regiae audientiae Valentiae*, Madrid, 1610, llib. 1, decisió 107, núm. 20.

Amb relació a la primera qüestió, «a quo tempore debet inventarium inchoari», la doctrina majoritàriament es fa ressò del plantejament de Bàrtolo,¹²⁶ i reconeix que el termini dels trenta dies s'ha d'iniciar, no en virtut del dia que va ser instituit hereu, sinó des que aquest va dur a terme l'addició de l'herència: «inchoandum esse intra triginta dies: et hunc terminum non esse considerandum a die, quo haeres est institutus, sed ab adita haereditate incipere currere». Criteri que únicament es veu alterat quan l'hereu «malitiose distulerit adire», en el supòsit del qual «a die mortis testatoris incipit terminus currere».¹²⁷

No obstant aquest criteri general, i l'afirmació que, en ser aquest un termini precís i comú a tots,¹²⁸ no pot veure's alterat per cap jutge,¹²⁹ la pràctica jurídica limita l'afirmació «extra tempus factum nullius momenti est», ja sigui perquè es permet la prorroga per part del monarca¹³⁰ o perquè la incoació posterior

125. Aquest criteri apareix clarament en *Constitució atorgada per Philip Princep y Loctinent General de Carles, en la I Cort de Montso de 1547*, cap. IV, rúb. *Inventari faedor per l'hereu*, llib. 6, tít. 8, f. 259: «Y dins lo temps de dret comu statuit, fer inventari». Dins de la doctrina és unànime el reconeixement dels terminis marcats per la tradició textual romana. Vegeu Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rub. *De inventario*, cap. 9, núm.19-22.

126. Bartolus DE SAXOFERRATO, *Commentaria, si autem hoc aliquis*, núm. 3: «Glossa dicat veritas est quod istud currit a die adite hereditatis». Plantejament que, com l'autor mateix reconeix, pren de la Magna Glossa de Acursio.

127. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 15; Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 22: «Quod siquidem tempus conficiendi inventarium currit secundum magis communem opinionem a die aditae haereditatis, [...] et ita Regius Senatus noster».

128. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 16-17, una excepció amb relació als tutors, els quals han de fer l'inventari com més aviat millor, si no volen ser remoguts del càrrec, i que recaigui la nota d'infàmia: «Tutor autem tenetur facere inventarium statim, ita ut ante eius confectionem administrare nequeat, alias ut suspectus removeretur, et infamia notatur». En pàgines posteriors, núm. 240, puntualitza aquest extrem en assenyalar que, amb anterioritat a l'administració dels béns del pupíl, han de dur a terme l'inventari i la promesa d'una recta administració: «Certum est, tutorem, antequam possit administrare, teneri conficere inventarium, et praestrare iuramentum de recte administrando».

129. Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 21: «Vel minui tempus a Iudice non poterit». Idèntic criteri trobem en la doctrina castellana, Battista FRAGOSSO, *Regiminis christiana reipublicae*, cap. 18, núm. 586: «Quod tempus ad perficiendum, ita datum est pro forma, ut nequeat a Iudice alterari, nec minui, nec augeri»; Diego ESPINO DE CÀCERES, *Speculum testamentorum*, glossa 35, núm. 28: «Tempus ad perficiendum inventarium adeo est praecisum, ut neque a iudice augeri, nec minui possit... est commune omnibus, quod etiam minoribus currit».

130. Criteri que trobem en la doctrina valenciana, Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae, pars 1*, cap. 29, núm. 10: «Neque tempus supradictum a iudice aliquo prorrogari potest, sed solum a Rege».

als trenta dies no invalida el procediment si aquest es perfecciona durant els seixanta dies posteriors.¹³¹

Davant aquestes excepcions generals, la doctrina es planteja si la interposició d'un recurs judicial o d'un protest notarial paralitza el termini prescrit pel dret.

Amb relació a la primera qüestió, es considera que termini s'inicia quan s'ha interposat un procediment judicial per part de posseïdor dels béns que impedeix el seu inventari,¹³² però no així quan l'hereu, en acceptar l'herència,¹³³ protesta formalment a fi que el termini per a la confecció de l'inventari no s'iniciï. En aquest supòsit, la doctrina entén que aquesta clàusula, qualificada de «notariorum stylo», té com a única finalitat la prolongació abusiva de l'inventari, pel qual «praedictam protestationem nihil operari posse adversus praedictas legis, et fori dispositiones, et consequente haeredem praedicta protestatione non iuvari, si extra tempus a iure, et forum praefixum inventarium conficiat».¹³⁴

Al seu torn, amb relació als requisits formals, s'introdueixen qüestions com «quae personae sint citandae, et quomodo», o quins aspectes s'han de considerar substancials per a la seva validesa.

131. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 18-20; Josep COMES, *Viduarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 21: «Et quamvis si intra priores triginta dies non inchoetur, finiatur tamen intra reliquum temporis, non ideo vitietur, neque privantur beneficio inventarii»; Joan P. FONTANELLA, *Tractatus de pactis nuptialibus*, clàus. 4, glossa 3, *pars 1*, núm. 66; Diego ESPINO DE CÁCERES, *Speculum testamentorum*, glossa 35, núm. 27: «Quod si inventarium intra triginta dies non inchoetur non viciatur, si infra relinquum tempus perficiatur, quia cum hoc sit de solennitate legis, eius omissio non viciat dispositionem».

132. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 21-30: «Istud tempus tam viduae, quam haeredi, non currere, nisi a tempore quo ipsi potuerunt facere dictum inventarium: nam si forte vidua non possideret bona viri, ut quia tempore mortis reperta fuisset extra viri domum, et cum ingredi vellet domum, ad faciendum inventarium, non permetteretur ab haerede. Et similiter si haeredi superhaereditate moveretur quaestio, et sic non posset de bonis haereditariis, capere possessionem et inventarium facere non currere praedictum tempus, nisi postlitem finitam, et sic ex quo libere potuit conficere inventarium, et non confecit... non debere mihi imputari, quandiu possessor contra me litigat».

133. Aquest criteri, estès en tota la pràctica notarial (vegeu Ioanne DURANTE, *De arte testandi, et cautelis, ultimarum voluntatum tractatus*, Lió, 1572, tít. 11, cautela 8, núm. 2 i cautela 15, núm. 4: «Quod si filius vel extraneus haeres non facta protestatione aliqua se immiscuerit vel pro haerede gesserit, si cautus, ut intra triginta dies inventarium inchoer, et adversus creditores tutus erit») va ser recollit per la doctrina catalana, Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 31-32: «Ut haeres adit haereditatem, protestetur se velle facere inventarium, et eius beneficio gaudere, quod postea intra tempus praedictum a iure statutum, illud facit: nam si simpliciter adiret haereditatem, postea inventarium ei non prodesset».

134. Juan G. IRANZO, *Praxis protestationum*, València, 1667, cap. 57, núm. 13; Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae, pars 1*, cap. 29, núm. 10.

Per la seva evident dimensió pràctica, la controvèrsia sobre quines persones han de ser citades, i mitjançant quin procediment, revesteix un particular interès jurisprudencial, que transcendeix més enllà de les exigües referències o de les remissions genèriques trobades en els diferents sistemes o estatuts jurídics.

La resposta jurisprudencial del *ius commune* va ser donar validesa *de iure* als criteris que sobre aquest punt atorgava el *Corpus Iuris*. I així, en les seves declaracions s'argumentava bé sobre la necessitat que fossin citats els creditors, legataris i aquells que tinguessin un interès cert, o bé entorn de la forma i del temps de la citació. En concret, si els citats es trobaven presents, es procedia a realitzar una citació nominal, generalment en el seu domicili, però si aquests eren desconeguts, se'ls intimava a través d'un pregó públic; si, al contrari, es trobaven absents de la ciutat, es procedia a designar de dos a tres testimonis fidedignes i idonis. Es pot assenyalar, finalment, com havia de quedar constància, en tota citació, del dia, el lloc i l'hora de l'inventari.¹³⁵

Aquesta *responsio communis* donada per la jurisprudència tardorromana es va veure aviat matisada en les diferents ordenacions forals, en les quals la qüestió es resol atorgant un criteri de simplicitat aliè a altres plantejaments doctrinals: «Requiruntur in inventarii confectioe de iure communi multae solemnitates, nempe, praesentia Judicis, citatio creditorum, legatariorum, et fideicommissariorum: Sed in hac Provincia Cathaloniae sufficit, inventarium confectum esse coram Notario, et Testibus per communem practicam, non obstante infra citata».¹³⁶

135. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 65: «Interrequisita in inventario conficiendo, per haeredem, de quibus late per DD in d. l. fin. Codex de iure deliberandi illud ponitur, quod citentur creditores, et legatarii, ad videndum fieri inventarium, certo die, loco, et tempore: quae citatio ubi creditores, et legatarii sunt certi, debet fieri eis, nominatim: ubi incerti, per proclama [...] quod si sint absentes a loco, sive civitate, ubi fit inventarium, non esse vocandos, sed loco eorum absentium adhibendos esse tres testes, fide dignos, et idoneos facultatibus, ultra duos adhibitos in inventario pro testibus, ut in glossa».

136. Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae, De inventario*, cap. 11, f. 283; Joan P. FONTANELLA, *Tractatus de pactis*, tom 2, clàus. 7, glossa 3, part 3, núm. 45: «Inventarium ut prosit quae solennitate debeat fieri in Cathaloniae fit coram Notario, et testibus, sine citatione legatariorum, et creditorum». Sobre aquesta qüestió, Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 231-233 constata com al Principat de Catalunya no era necessària la presència d'un jutge per a la validesa del testimoni de les dones en l'àmbit dels testaments, per a la validesa de l'*inventarium confectum a notari Apostolico* quan en *tempore pestis fuerat receptum*, així com del dut a terme per sacerdots i vicaris en les seves parròquies. En idèntic sentit es manifestarà la doctrina valenciana, Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae*, pars 1, cap. 29, núm. 131: «Nostro Regno, juxta consuetudinem, inventarium ab haerede fit absque citatione, creditorum, vel legatariorum, aut alterius personae, adhibito solum publico tabelione, et tribus, aut duobus testibus. Et idem quod apud nos, in omni Hispania observatur respectu conficiendi inventarium»; Francisco J. LEÓN, *Decisiones*, llib. 1, decisió 107, núm. 23.

No obstant això, com adverteix Perera, la simplicitat formal que assoleix la institució al Principat es veu alterada a la ciutat de Tortosa, on, d'acord amb *Les costums*,¹³⁷ aquell que volgués realitzar un inventari dels béns del difunt s'havia de presentar davant del tribunal i denunciar al jutge la seva intenció de dur-lo a terme, demanant, a continuació, que fossin citats, mitjançant pregó públic, els creditors i tots aquells que tinguessin un interès cert en els esmentats béns, per poder tenir-los en compte per a la confecció del dit inventari. Davant d'aquesta súplica, el jutge proveeix que aquest s'efectuï als llocs acostumats de la ciutat, i que en el mateix s'expliciti el lloc, dia i hora; havent de donar el pregoner fe de la seva pràctica prestant jurament en l'ingrés del seu ofici. El caràcter solemne d'aquest procediment en vincula, com ens informa el propi autor, la validesa, encara que en l'àmbit forense s'acostuma a declarar-ne la nul·litat per la inobservança d'aquestes cauteles procedimentals.¹³⁸

Una altra de les qüestions sobre les quals incideix la jurisprudència va ser la de determinar quins béns s'han d'incloure a l'inventari, i si se n'ha de fer una valoració.

137. Vegeu C. T. 6,6,7: «E deuse començar leventari denant los legataris e devant los creadors e fi esser no y volen o no poden, deuse començar e acabar denant prohomens; e en començament de la carta deu fer l'escriva l'onrat senyal de la creu, e en apres lo nom de l'hereu, e puyx totes les coses poques e grans que son en la heretat, seents i movents; e tots los deutes e les lexes quel defunt deu; y els deutes que son deguts al defunt». Edició del *Codi dels costums escrits de Tortosa*, R. FOGUET, Tortosa, 1912.

138. Pedro J. PERERA Y BLASCO, *Compendium theoricæ, De inventario*, llib. 3, cap. 2, tít. 6, f. 213: «Solemnitate juris, nam multae solemnitates in Jure Communi requiruntur in inventario; sed in hoc Principatu Cathaloniae solum fit per publicum Notarium extra judicium, excepta hac Civitate Dertusae, in qua servatur haec forma. Qui vult conficere inventarium, venit ad judicium, et dununtiat Judici, se inventarium de bonis alicujus defuncti conficere velle, eique (sic) suplicat, quatenus omnes creditores, vel alios interesse praetendentes in bonis defuncti per publicum praeconium citari faciat, ad videndum confici inventarium, quo praeconio, per Judicem proviso, et per publicum Tubicinam per loca solita, et assueta Civitatis, cum loci, diei, et horae assignatione, publicato, Tubicina, medio juramento in sui officii ingressu praestito, attestatur de publicatione, de quibus omnibus debet Notarius mentionem facere in exordio inventarii, taliter quod si haec solemnitas deficit, non valet inventarium in hac Civitate Dertusae, prout in judicio declaratum vidi, et in appellatione confirmatum, ea de ratione, quia inventarium confici debet juxta mores Regionis, in qua illud conficitur». Amb anterioritat, Joan P. FONTANELLA, *Tractatus de pactis*, tom 2, clàus. 7, glossa 3, part. 3, núm. 46: «Quod in civitate Dertusae, in oppido Perpiniiani observatur adhuc solemnitas iuris communis in confectione inventarii». Una excepció la trobem en Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 38-43, on després d'advertir que «sufficit tamen inventarium esse confectum iuxta mores Regionis, et cum solemnitatibus loci» acaba afirmant que les solemnitats prescrites pel *ius commune* s'apliquen al Principat de Catalunya: «Neque in inventario ab haerede confecto solemnitates iuris communis in hoc Principatu debent servare».

Com a criteri general se sosté que «heredes describat, et ponat omnia hereditaria bona in inventario». Més en particular, la doctrina ens informa que al costat de la inclusió dels béns immobles i mobles, s'ha de constatar la presència dels fruits, de les accessions, de les coses lliurades en dipòsit, comodat o penyora, els noms dels deutors, així com de tots aquells béns que, una vegada mort el *de cuius*, poguessin esdevenir a l'herència.¹³⁹

Ara bé, afirmacions com les que féu Gregorio López, en les quals manifestava que «l'inventari ha de contenir amb distinció i claredat tots els béns»,¹⁴⁰ van fer que la doctrina del *mos italicus* tardà es qüestionés si aquesta màxima obligava a l'hereu a dur a terme una estimació o una valoració precisa. La resposta donada per la literatura jurídica no va ser uniforme. Molt al contrari, enfront de plantejaments com els del valencià Bas i Galcerán, en els quals es manifesta que no s'han d'observar els costums que impedièn la valoració estimada o ponderada d'un inventari,¹⁴¹ trobem autors com Spino o Fragoso que, contràriament, sostenen «quod non teneatur haeres exprimere valorem rei», per entendre que aquesta és una funció específica per a pèrits o oficials de la ciutat, i no de persones que amb facilitat poden desconèixer el valor dels béns o ser induïts a valorar-los erròniament.¹⁴²

A aquesta diversitat d'opinions s'afegeixen autors com Càncer, qui observa que aquesta línia argumental no manca d'implicacions tant en l'àmbit normatiu com en el de la pràctica jurídica. En concret, Càncer ens confirma que si

139. Josep COMES, *Viridarium artis notariatus*, rúb. *De inventario*, cap. 9, núm. 4; Pedro J. PERERA Y BLASCO, *Compendium theoricarum, De inventario*, llib. 3, cap. 2, tít. 6, f. 212: «Dicitur bonorum omnium, quia omnia bona defuncti debent in inventario describi, scilicet mobilia, et immobilia, ajura, actiones, nomina debitorum, et omnia alia in illius haereditate inventa»; Vicente GIBERT, *Theorica artis notariae, De inventario*, cap. 11, f. 281.

140. Gregorio LÓPEZ, *Las siete partidas del muy noble rey don Alfonso El Sabio, glosadas por el Lic. Gregorio López*, Madrid, 1844, tom III, partides 6,6,5, v. capítol «Tots els béns de l'herència»: «Quod tunc dicitur inventarium legitimum, quando omnia continet distincte, et clare».

141. Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae, pars 1*, cap. 29, núm. 15-16: «Debent inventarii tempore ponderati, et ponderata describi; si in numero consistant, numerari, si in mensura mensurari, aut si jocalia fuerint praeciosa, debent aestimari, et ita aestimata describi, aliter enim nullius momenti erit inventarium, et illius virtute non poterit haeres rationem redactam haereditarium bonorum reddere, imo tenebitur ultra vires haereditarias... Et si in aliqua Regni parte consuetum foret non inventariare bona mobilia, quae in pondere, numero, et mensura consistunt modo supradicto, non esset servanda consuetudo».

142. Battista FRAGOSO, *Regiminis christianae reipublicae*, cap. 18, núm. 604: «Contraria sententia censetur verior, et in praxi magis recepta, non esse scribendum valorem, nec aestimationem ipsarum rerum... Eo quia nunquam solet describi ab haerede valor rerum, quia facile decipietur, et ignorabit valorem... Aestimatores tamen debent esse periti et electi ab Officialibus civitatum, et opidorum».

bé el costum a Catalunya és dur a terme una simple descripció dels béns, la pràctica jurídica pot exigir que se'n determini una valoració estimada: «Ubi res non posset recte designari, nisi facta eius aestimatione; ut puta, si esset aliquis lapillus pretiosus, vel quid simile, censeo, fore, ut debeat aestimari, vel ita designari, ut eius valor occultari nequeat».¹⁴³

Dins d'aquest marc jurídic d'elaboració jurisprudencial destaca el reconeixement del valor probatori que l'inventari té en el discurs doctrinal.¹⁴⁴ En concret, aquesta qüestió revesteix especial interès en l'obra de Càncer, qui, a partir de l'usual mètode d'establir distincions i exclusions successives, arriba a delimitar la base de la seva argumentació: «Inventarium probat ea omnia quae in eo continentur». El jurista català, encara sense pretendre esgotar una qüestió els precedents de la qual es troben en la literatura jurídica del *mos italicus*, articula el seu comentari establint una correspondència estricta entre els béns descrits a l'inventari i el titular d'aquests. L'entitat de la seva afirmació pressuposa que si un tutor inclou béns propis a l'inventari del seu pupil, i ja que «qui inventarium fecerit, cum ipse contra propriam confessionem venire nequeat», s'entén que ha dut a terme una donació a favor d'aquest.¹⁴⁵ No obstant això, l'abast d'aquesta presumpció¹⁴⁶ pot veure's limitat quan el tutor procedeixi a aixecar un protest, o quan, per un error notori, els béns que ha inclòs no són seus, sinó d'un tercer,¹⁴⁷

143. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 38.

144. Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae*, pars 1, cap. 29, núm. 16: «Ex adversis autem si bona mobilia fuerint inventariata cum podere, numero, vel mensura, habetis pro se haeres praesumptionem quod illam mensuram, pondus, aut numerum habebant, vel aestimationem, et non amplius, et si interesati dixerint alia fuisse bona, vel majoris ponderis mensurae, vel aestimationis fuisse, incumbet eis probandi onus».

145. Criteri que trobem recollit en autors com Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae*, pars 1, cap. 29, núm. 18: «Si haeres in inventario describat bona propria, videtur fateri, illa a esse haereditaria, aut donare».

146. Presumpció que no hi ha quan ve precedida per una expressa confessió del tutor. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 11: «Confessionem autem scienter factam donationem inducere nemo ambigit».

147. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 8-13: «Ubi dicit, adeo praedictam conclusionem procedere, ut inventarium probet bona contenta in eo, fuisse illius, de cuius bonis est inventarium confectum, contra ipsum, qui ipsum confecit, et eius haeredem, ut si ipse, eiusve haeres praetenderet, aliqua exdictis bonis, esse sua, censeatur facta donatio, per illum, qui inventarium confecit, [...] ubi cum certum sit, qui tenetur conficere inventarium, teneri illud conficere de omnibus bonis in haereditate inventis, licet non sint de haereditate, ut inferius dicemus (ait) teneri illum, qui inventarium confecit, cum res suas ponit in inventario, protestari, esse suas, et intendere illas recuperare, ne eas haereditati, et seu heredi donare videatur [...] dictam praesumptionem non habere locum, ubi tutor non propria bona, sed aliena, in inventario passus est describi. [...] Praedicta etiam limitare, ubi constare, tutorem errasse in confectione inventarii, et aliquam iustam causam

en el supòsit del qual, «contra dictam praesumptionem iuris et de iure, esse audiendum, si evidenter de errore liqueret: eo quod et praesumptio iuris, et de iure admittat probationem in contrarium per notorium».¹⁴⁸

Malgrat aquesta argumentació, la doctrina es qüestiona si l'omissió dolosa dels béns hereditaris pot desvirtuar la confecció de l'inventari, i fer extensible a l'hereu la responsabilitat extra vires hereditatis, o, al contrari, sancionar-lo amb el pagament pel doble del valor de les coses hereditàries omeses. El tractament atorgat per la literatura jurídica a aquesta qüestió pateix, una vegada més, de falta d'uniformitat, perquè si bé és majoritària l'opinió favorable a la sanció punitiva del doble del valor dels béns —«juxta opinionem multorum»—, «certius tamen est amittere in casu isto, inventarii beneficium haeredem, et ultra vires haereditarias teneri».¹⁴⁹

Menys susceptible de matisació resulta el reconeixement que no hi ha l'esmentada sanció per la mera existència d'un error o una negligència; o bé que l'omissió dolosa ha de ser magna, perquè si aquesta és lleu, no es pren en consideració —minima non esse in consideratione—; o, en últim extrem, que a diferència de la negligència o ignorància, no hi pot haver presumpció: «Haeredem frau aliquid occultase, debere probari, cum potius praesumatur, id per ignorantiam omississe».¹⁵⁰

Fixats els requisits que estructurin i conformin el *beneficium inventarii*, la doctrina analitza aquells aspectes que poden donar una millor comprensió de la realitat pràctica d'aquesta institució, i que, al seu torn, en constitueixen un dels pilars bàsics: els beneficis i les sancions.

Encara que l'elaboració doctrinal precedent atenia la qüestió de les «utilitates quae exconfectione inventarii resultant», serà dins de la pròpia literatura foral on trobem un ampli testimoni de la seva aplicació pràctica i de l'abast que aquesta va tenir en l'àmbit de la teoria jurisprudencial.

Entre els diferents privilegis sobre els quals la doctrina mostra la seva atenció es poden destacar els que expliquem a continuació.

Amb caràcter general s'afirma que «indubitatum esse, et juxta communem omnium sententiam introductum» que l'hereu vegi limitada la seva responsabilitat als béns de l'herència; per la qual cosa, si «non conficientem, omnibus cre-

habuisse erroris: docto siquidem de errore, non censeo sibi praeiudicasse, imo beneficio restitutionis in integrum, ex clausula generali, consequi posse, ut res illae, ex inventario demantur».

148. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 11-13.

149. Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae*, pars 1, cap. 29, núm. 1.

150. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 51-63; Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum jurisprudentiae*, pars 1, cap. 29, núm. 18; Gregorio LÓPEZ, Partides 6,6,5, v.

ditoribus, legatariis, et fideicommissariis, etiam ultra viris haereditarias teneri, et Falcidiae commodo privari»: ¹⁵¹

Costums de Tortosa 6,6,3: Mes si fa inventari: no és obligat ni tengut, sinó en aytant solament com basten los bens del defunt.

En segon terme, i com a conseqüència directa de la separació patrimonial, davant de les reclamacions judicials que puguin dur a terme creditors i legataris, l'hereu podrà oposar l'excepció d'inventari, ja sigui perquè aquesta es va donar «intra primos novem dies a morte defuncti», ja durant tempore «ad conficiendum inventarium», o bé una vegada confeccionat l'inventari, quan l'hereu acrediti la inexistència de béns, «nam si intra legitimum tempus fecerit haeres inventarium haereditariorum bonorum cum omnibus requisitis de jure necessariis, et conventus fuerit a creditoribus haereditariis et legatariis, exceptione inventarii apposita, non compellitur ultra vires solvere haereditarias, et licet inventarii beneficio nequeat se juvari quatenus supetunt haereditaria bona». ¹⁵²

Així mateix, la doctrina es planteja si entre les prerrogatives que té l'hereu que du a terme l'inventari dels béns hereditaris hi ha la d'observar els actes del difunt. Si bé la qüestió, com argumenten Arç i Càncer, no va ser del tot pacífica dins de la literatura jurídica, ¹⁵³ aquesta es va decantar per reconèixer que l'hereu «cum beneficio inventarii non teneri praecise observare factum defuncti». ¹⁵⁴ Especial interès té l'extens plantejament de Càncer, qui, a partir d'una àm-

151. Tomás Mieres, *Apparatus superconstitutionibus curiarum*, coll. 6, *De iure Dotium*, núm. 226; Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 89.

152. Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum Jurisprudientiae*, pars 1, cap. 29, núm. 19-23 i 90-94, criteri que el fa extensible fins i tot existint sentència judicial: «Poterit beneficiatus haeres benefici inventarii uti non solum quando conventus fuerit ab aliquibus creditoribus haereditariis, aut legatariis, sed etiam si condemnatus fuerit, et dummodo non solverit competit ei beneficium istud ad hoc, ut haereditarii creditores, vel legatarii exbonis haereditariis, et non expropriis haeredis exigant credita, et legata». Amb idèntic criteri trobem Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 234; Diego ESPINO DE CÁCERES, *Speculum testamentorum*, glossa 35, núm. 41-42 i 46: «Non minor utilitas reperitur in confectione inventarii, scilicet, quod haeres durante tempore conficiendi inventarium, nec a legatariis, nec a creditoribus conveniri potest»; Gregorio LÓPEZ, *Las siete partidas*, 6,6,7, gl. *Quanto montarem*: «Ubi etiam vide per eum, quod ista exceptio beneficii inventarii, si omisa fuit ante sententiam, non poterit oponi in executione sententia. [...] Sed contrarium tenet Joanes Andreae, et magia communis».

153. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 175: «Alii tenent oppositum, quod imo teneatur servare praecise factum defuncti. Però, com l'autor mateix reconeix: «Et haec opinio placet, ubi haeres nullum considerabile damnum patitur».

154. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum*, pars 3, cap. 2, núm. 171; Diego ESPINO DE CÁCERES, *Speculum testamentorum*, glossa 35, núm. 44: «Et sic potest venire contra factum defuncti».

plia provisió de resolucions judicials, resumeix les qüestions centrals abordades per la jurisprudència. Al seu parer l'hereu pot contravenir allò realitzat pel difunt quan actua *contra legem*, o quan els actes o contractes són fraudulents, simulats o ficticis.¹⁵⁵ En aquest supòsit, si l'hereu no hi ha intervingut —«ad revocandum proprium factum, non potest quis turpitudinem suam allegare»—, es procedirà a la nul·litat *ipso iure* dels contractes simulats o ficticis, o a la sol·licitud d'accions revocatòries dels contractes fraudulents.

Emparant-se en l'autoritat textual del Codex, la doctrina, en no establir un ordre de prelación de crèdits, eximeix de tota responsabilitat l'hereu, l'única obligació del qual consisteix en el pagament dels deutes. Entre les diferents prerrogatives que se li concedeix, en podem destacar les següents:

1) Si dins de la massa hereditària no es troben diners, l'hereu té la potestat o bé d'obligar els creditors a acceptar béns o bé de vendre'ls, i així satisfer a aquests.¹⁵⁶

2) Pot realitzar el pagament atenent exclusivament la prioritat en el cobrament, i no la qualitat i anterioritat del crèdit, criteri que s'exceptua quan es té coneixement d'aquesta prelación.¹⁵⁷

3) Una vegada efectuada la venda dels béns hereditaris amb els requisits prescrits per la llei,¹⁵⁸ tant l'hereu com el comprador es veuen exempts de qualsevol reclamació posterior, ja sigui aquesta d'un creditor privilegiat o d'un lega-

155. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3, cap. 2, núm. 210-213*.

156. Joan P. FONTANELLA, *Tractatus de pactis nuptialibus*, clàus. 4, glossa 3, part. 3, núm. 39; Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3, cap. 2, núm. 135*: «Certum est, haeredem cum beneficio inventarii, posse cogere creditores haereditarios, ut non existente pecunia haereditaria, in solum accipiant res haereditarias, iuste aestimatas, ut omnes fatentur»; Diego ESPINO DE CÁCERES, *Speculum testamentorum*, glossa 35, núm. 49: «Alia tamen est utilitas, quando haeres faciens inventarium poterit creditoribus invitatis dare in solum, tamen de bonis haereditariis, quando pecunia non est in haereditate»; Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum Jurisprudentiae, pars 1, cap. 29, núm. 85-86*: «Quod si haeres in haereditate pecuniam invenerit, tenetur haereditaria debita, et legata solvere in pecunia [...] si vero in haereditate pecunia non extet [...] ut faciat subastare haereditaria bona».

157. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3, cap. 2, núm. 145-147*: «Insuper inter alias utilitates, confectionis inventarii est, quod haeres potest solvere creditoribus, et legatariis debitum, vel relictum, prout quilibet eorum prior venerit, ad petendum, licet nihil sibi remaneat, nec possunt alii creditores, et legatarii ei obicere, quare ad satisfaciendum eis, non reservaverit bona, vel saltem cur non poteri satisfactionem, ab ei quibus solvebat. [...] Ista conclusionem limita, nisi haeres haberet notitiam de creditoribus, quia tunc posterioribus primo petentibus solvere non potest [...] istam sententiam, quae communis est, sequuntur Bartholus, Baldus, Rolandus»; Gregorio LÓPEZ, *Las siete partidas*, 6,6,7, gl. *Mandando algo*; Nicolau BAS I GALCERÁN, *Theatrum Jurisprudentiae, pars 1, cap. 29, núm. 76-77*, per a qui: «Non tamen erit necesse, quod verificetur certa notitia in haerede, set sufficet probare solam suspicionem habuisse anteriorum creditorum».

158. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3, cap. 2, núm. 151-152*, determina que

tari: «nam cum haeres cum beneficio inventarii sit liber ab omni molestia super solutione facta creditoribus, et legataris».¹⁵⁹

4) L'hereu gaudirà del benefici de la quarta trebel·liànica, de la *falcidia* i de la *tenuta*, així com de la deducció per les despeses que li hagués causat la malaltia i l'enterrament del *de cuius*.¹⁶⁰

Inventari faedor per lo Hereu. Cap. LV

[I] E si lo dit hereu gravat no observara la sobrescrita forma, que de aci avant no puga detraure quarta Trebellianica.

[III] perdan la quarta Trebellianica, i falsidia sinó foran inventari.

El tractament jurisprudencial conclou plantejant-se «qua poena puniantur haeredes, qui inventarium non confecerint».

La resposta donada pels texts legals¹⁶¹ i per la literatura *iuris communis*¹⁶² a aquesta qüestió enllaça amb el criteri sostingut per la tradició textual del *Corpus Iuris*, i que amb claredat recull Comes:

---

es pugui qüestionar la venda dels béns hereditaris quan s'omet la citació a tots els interessats: «Et sic praedictam limitationem tantum placere, ubi ad venditionem dictorum bonorum pro facienda dicta solutione, citati non essent omnes creditores specialiter, vel generaliter per proclama. [...] Pro hoc ego hanc reddo rationem, qui dicere quod emptor ab haerede non esset securus, nisi facta dicta citatione omnium creditorum, est praesupponere, solutionem non posse fieri per haerodem cuilibet creditori, et legatario, prout venerit, sed debere omnibus simul fieri, quod est contra expressam dispositionem d. si praefatam».

159. Jaume CÀNCER, *Variarum resolutionum, pars 3*, cap. 2, núm. 150-153: «Emptores, qui emerunt ab haerede, cum beneficio inventarii, securos esse adversus creditores, etiam anteriores, cum eis sit consultum, contra alios creditores quibus est solutum [...] creditorem hypothecarium, neque posse molestare haerodem, neque emptorem».

160. Amb caràcter sintetitzador, Pedro J. PERERA Y BLASCO, *Compendium theoriae*, llib. 3, cap. 2, tít. 6, f. 214.

161. *Inventari faedor per lo hereu*, cap. LV [I]: «E si lodit hereu gravat no observara la sobrescrita forma, que de aci avant no puga detraure quarta Trebellianica». [III]: «Perdan la quarta Trebellianica, y falsidia sino foran inventari».

162. Juan DEL CASTILLO SOTOMAYOR, *Quotidianarum controversiarum iuris. Tomus tertius*, Colònia, Ginebra, 1753, cap. 5, núm. 17: «Indubitatum s'és, et juxta communem omnium sententiam introductum, heredem teneri de jure inventarium conficere, alias non conficientem, omnibus creditoribus, legatariis, et fideicommissariis, etiam ultra haereditarias teneri, et Falcidiae commodo privari». Únicament Gregorio LÓPEZ a *Las siete partidas*, 6,6,10, gl. Las mandas limita aquesta sanció quan els que accionen contra l'hereu reconeixen que en l'herència no hi havia més béns dels que l'hereu manifesta: «Limita nisi agentes contra haerodem in solidum confiterentur, quod in haereditate non remansit ultra id, quod haeres asserit».

Quod tutor inventarium non conficiens, potest, tanquam suspectus removeri... Cum tutor inventarium, et librum rationum de datis, et acciptis non conficiens praesumatur in dolo. [...] Haeres tenetur creditoribus, et legatariis, ultra vires haereditarias, [...] amittit trabellianicam, et falcidiam. [...] Vidua privatur victu, et vestitu sibi dando anno luctus per haeres viri, pariter que privatur commodo faciendi suos fructus bonorum viri post annum luctus. [...] Taliter quod mulier, quae non fecit inventario, non faciet fructus suos.